

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Hana Martincová

Možnosti využití logoterapie v sociální práci

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Miloš Votoupal, Ph.D.

2017

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne 29.3.2017

.....

Hana Martinová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Miloši Votoupalovi, Ph.D. za jeho cenné rady a připomínky při tvorbě této práce. Dále děkuji Mgr. Lence Divoké, Ph.D. za její ochotný přístup, cenné rady a pomoc při tvorbě přehledové studie. Velký dík si zaslouží mé přítelkyně Katarzyna a Zdeňka, které mi byly po celou dobu psaní této práce velikou oporou. V neposlední řadě děkuji své rodině, která mě nejen při psaní této práce podporovala a vytvářela mi zázemí.

„Kdo má proč žít, snese téměř každé „Jak“.“

Fridrich Nietze

„Člověk je bytím, které neustále rozhoduje o tom, kým je a kým bude. V každém okamžiku života má v sobě různé možnosti: Buď sestoupit na úroveň zvířete, nebo se povznést do kvalitativně podstatně vyšší roviny života. Člověk je bytostí, která díky své vědě vynalezla plynové komory v koncentračních táborech a zabíjela v nich statisíce lidí s velkou efektivitou. Je však i bytostí, která do těchto komor vstupovala se vztyčenou hlavou a s otčenášem či židovskou modlitbou na rtech. I to je člověk.“

Viktor Emanuel Frankl

OBSAH

ÚVOD	8
1 LOGOTERAPIE	9
1.1 VÝCHODISKA	9
1.1.1. Existencialismus	9
1.1.2. Fenomenologie	10
1.1.3. Holismus	10
1.2. VIKTOR EMANUEL FRANKL	10
1.2.1 Život	11
1.2.2 Dílo	11
1.3 EXISTENCIÁLNÍ ANALÝZA	12
1.3.1 Existenciální vakuum, existenciální frustrace a noogenní neuróza	12
1.3.2. Svoboda a odpovědnost	13
1.3.3 Vůle ke smyslu	14
1.3.4 Hodnoty	14
1.4 LOGOTERAPIE	15
1.4.1 Vymezení pojmu	15
1.4.2 Noologická dimenze člověka a sebetranscendence	16
1.4.3 Změna postoje a nalezení jedinečného úkolu	16
1.4.4 Techniky	17
2 LOGOTERAPIE V SOCIÁLNÍ PRÁCI	19
2.1 SOCIÁLNÍ PRÁCE	19
2.1.1 Definice	19
2.1.2 Cíle a aktivity	20
2.1.3 Teorie	20
2.2 UPLATNĚNÍ LOGOTERAPIE V SOCIÁLNÍ PRÁCI	21
2.2.1 Cílové skupiny	21
2.2.2 Společný jmenovatel: utrpení v životě klienta sociální práce	23
2.3 LOGOTERAPEUTICKÝ PŘÍSTUP KE KLIENTOVI SOCIÁLNÍ PRÁCE	23
2.3.1 Orientace na prožitky bezsmyslnosti	23
2.3.2 Důraz na svobodu	24
2.3.3 Důraz na odpovědnost	24
2.3.4 Nalezení klientova jedinečného úkolu	24

2.3.5 Práce s vinou.....	25

3 PŘEHLEDOVÁ STUDIE: MOŽNOSTI VYUŽITÍ LOGOTERAPIE V SOCIÁLNÍ

PRÁCI.....	26

3.1 SENIŘI.....	27

3.1.1 Monika Tobolková: Smysl života a životní spokojenost seniorů.....	28

3.1.2 Iva Holanová: Smysluplnost lidské existence ve stáří.....	28

3.1.3 Vendula Jakoubková: Subjektivní prožívání smyslu života.....	28

3.1.4 Terezie Sísová: Spirituální potřeby seniorů hospitalizovaných v nemocnici.....	29

3.1.5 Martina Hesová: Naděje, spokojenost se životem a životní smysluplnost u seniorů v institucionalizované péči.....	29

3.1.6 Dagmar Ježková: Smysl života seniorů.....	30

3.1.7 Barbora Průšová: Životní smysluplnost seniorů prizmatem existenciální analýzy ..	30

3.1.8 Jana Rumpalová: Postupy práce sociálních pracovníků ve vybraných domovech pro seniory s klienty, kteří neprožívají svůj život jako smysluplný.....	30

3.1.9 Monika Šnajdárková: Spirituální potřeby seniorů ve vybraném Domově pokojného stáří.....	31

3.1.10 Štěpánka Spáčilová: Hodnoty a životní smysl z pohledu stáří.....	31

3.1.11 Jana Vitásková: Smysl života u seniorů.....	32

3.1.12 Souhrn.....	32

3.1.13 Podněty pro praxi sociální práce.....	33

3.2 UMÍRAJÍCÍ.....	33

3.2.1 Marta Líkařová: Kompetence sociálního pracovníka při vnímání a naplňování možných spirituálních potřeb umírajících lidí.....	33

3.2.2 Dominika Volfová: s umírajícím aneb o Bohu citlivě.....	34

3.2.3 Souhrn.....	34

3.2.4 Podněty pro praxi sociální práce.....	34

3.3 NEZAMĚSTNANÍ.....	35

3.3.1 Magdalena Látalová: Postoj sociálních pracovníků a klientů k využití pozitivní psychologie v sociální práci s dlouhodobě nezaměstnanými lidmi ve věku nad 50 let.....	35

3.3.2 Podněty pro praxi sociální práce.....	35

3.4 OSOBY ZÁVISLÉ NA ALKOHOLU.....	36

3.4.1 Petr Nosálek: Možnosti sociální práce s klienty závislými na alkoholu.....	36

3.4.2 Kristýna Bezděková: Smysl života a závislost na alkoholu.....	36

3.4.3 Dominika Samková: Smysl života u závislých na alkoholu.....	36

3.4.4 Veronika Kavenská: Smysl života v kontextu závislosti na alkoholu	37
3.4.5 Souhrn.....	37
3.4.6 Podněty pro praxi sociální práce	38
3.5 SHRNUTÍ PŘEHLEDOVÉ STUDIE.....	38
3.6 DISKUZE.....	39
ZÁVĚR.....	41
BIBLIOGRAFICKÝ SEZNAM.....	42

ÚVOD

V posledních letech se stále více hovoří o uspokojování nejen fyziologických, psychologických a sociálních potřeb člověka, ale klade se stále větší důraz na to, že každý člověk bez ohledu na vyznání má také spirituální potřeby. Sociální práce si těchto potřeb v rámci holistického posouzení klienta všímá. Proto, aby sociální pracovníci mohli účinně řešit i problémy v zmíněné spirituální oblasti člověka- které jsou často příčinou mnoha jiných- viditelnějších- problémů, přebírá sociální práce psychoterapeutický přístup nazvaný logoterapie. Tímto směrem jsem se rozhodla zabývat v rámci své bakalářské práce, kterou jsem se rozhodla zaměřit na možnosti využití logoterapie v sociální práci.

Cílem bakalářské práce je provést analýzu českých odborných zdrojů věnujících se tématu logoterapie u konkrétních cílových skupin sociální práce. Proto, abych tohoto cíle dosáhla, bude práce teoretická- koncipovaná jako přehledová studie. Užitek takto zvoleného cíle a zvoleného typu práce spatřuji v zmapování dosavadního vědeckého bádání týkajícího se možného využití logoterapie v sociální práci, přičemž budou shrnuty výsledky těchto výzkumů a zároveň budou odhalena témata, které by si v rámci výzkumu zasloužila větší pozornost.

Celá práce je rozčleněna do tří kapitol- nejprve se věnuji představení logoterapie- zde budou nastíněny východiska, osobnost zakladatele, existenciální analýza a nakonec bude přiblížena samotná logoterapie, která z existenciální analýzy vychází. Následuje zasazení logoterapie do prostředí sociální práce, kde se věnuji stručnému nastínění definic a cílů sociální práce, přičemž logoterapie je představována jako nástroj sociálního pracovníka, který je využíván k dosažení daných cílů. Dále jsou představeny konkrétní cílové skupiny, které jsou často zmiňovány v odborných publikacích v souvislosti s praktickým využitím logoterapie. Nakonec se v textu věnuji hlavním tématům, kterými se logoterapie zabývá. V prvních dvou kapitolách, budu vycházet především z odborných publikací o logoterapii od Viktora Emanuela Frankla, Alfreda Längeho či Elisabeth Lukasové a dále z publikací o teoriích sociální práce od Oldřicha Matouška nebo Pavla Navrátila. Ve třetí kapitole, která již bude zpracovávána jako přehledová studie, budu čerpat z empirických textů- jedná se především o kvalifikační práce a výzkumné studie, které se zaměřují na logoterapeutická témata u jednotlivých cílových skupin sociální práce. Součástí přehledové studie bude vytvořený souhrn, kde představím výsledky přehledové studie. V následné diskuzi pak zmíním limity přehledové studie a představím témata, která by byla zajímavá pro další zkoumání.

1 Logoterapie

Logoterapie je psychoterapeutický směr, který účinně reaguje na problémy, se kterými se musí potýkat člověk dnešních dnů. Sám zakladatel logoterapie tvrdí, že dnešní doba je typická nikoli frustrací sexuální jako spíše frustrací existenciální. Typický pacient už nemá problém v tak velké míře s pocitem méněcennosti, jako spíše s pocitem nesmyslnosti a prázdnoty. (Frankl, 2016, s. 9). Na toto poznání reaguje v psychoterapii právě logoterapie, která bude v této kapitole přiblížena. Logoterapie je typická pro své hluboké propojení s filozofickými směry, převážně z 19., ale i z 20. století našeho letopočtu. Proto budou nejprve stručně nastíněny hlavní myšlenky přístupů, kterými byl zakladatel logoterapie- Viktor Emanuel Frankl- nejvíce ovlivněn. Navazovat bude nástin života a díla již zmíněného zakladatele V. E. Frankla. V další části pak bude představena existenciální analýza, a posléze plynule naváže poslední část věnovaná logoterapii, kterou její autor sám označuje jako specifikaci existenciální analýzy (Frankl, 2005, s. 43).

1.1 Východiska

Frankl byl ovlivněn antropologicky¹ orientovanými směry 19. století, jmenovitě především existencialismem a fenomenologií (Frankl, 2016, s. 108). Současně lze dohledat, že logoterapie vychází též z holismu, který se však objevuje až v 20. Století (Drapela, 2011, s. 145). Zmíněné tři směry a jejich základní myšlenky, které měly vliv na Franklovu logoterapii, jsou zde stručně představeny.

1.1.1. *Existencialismus*

Existencialismus vychází z pojmu existence, centrálním pojmem celého směru je tedy bytí. Klíčový pojem bytí je v rámci existencialismu rozdělen na 2 části: bytí- o –sobě² a bytí- pro- sebe, které v sobě nese představu o existenci vědomé, tj. plánování a rozhodování o tom, čeho má být v životě jedince dosaženo. (Matoušek a kol., 2012, s. 208-209).

J. P. Sartre- jeden z hlavních představitelů existencialismu- klade velký důraz na svobodu člověka, kterou označuje spolu s odpovědností za základní vlastnosti člověka (Blecha, 1994, s. 71). Přesto, že se člověk nestvořil sám, je svobodný, protože jakmile jednou člověk žije ve světě, nese zodpovědnost za všechno, co činí (Sartre, 2004, s. 24).

Sartre přisuzuje člověku svobodu za smysl, který daný jedinec svému životu dá. „Život není ničím předtím, než ho žijete; avšak na vás záleží, abyste mu dodali nějaký smysl, a hodnota

---

¹ Filozofická antropologie je filozofická disciplína, která se ptá na povahu člověka v celku a jeho místo v přírodě. Za historické předchůdce jsou považováni: I.Kant, S.Kierkegaard, M. Scheler a další. (Blecha, 1998, s.184)

² Bytí-o-sobě naznačuje prostou existenci (Matoušek a kol., 2012, s.208)

je ten smysl, který si vyberete“ (Sartre, 2004, s. 53). Existencialismus pracuje s pojmem smysl v rámci hlubinné dimenze člověka (Olšovský, 2005, s. 55).

1.1.2. Fenomenologie

Fenomenologie, jak už sám název napovídá³, stojí na programu: k věcem samým! Fenomenologii jde tedy především o analýzu toho, co se ukazuje a jak se to ukazuje. (Anzenbacher, 1990, s. 49).

Fenomény, tj. „předměty, předvedené ve sféře vědomí, tak jak se jeví sami o sobě“ (Blecha, 1994, s. 104), pak fenomenologie vykazuje a popisuje (Tamtéž, s. 104). Studium těchto fenoménů se pak lze dostat ke smyslu, který pro nás samy věci mají (Blecha, 1994, s. 13).

E. Husserl- zakladatel fenomenologie- vyzývá k pohledu na vnitřní život člověka a jeho bytí (Tavel, 2004, s. 220). Transcendentno se v tomto směru objevuje ve smyslu odkazování k transcendentním významům věcí (Blecha, 1994, s. 104).

1.1.3. Holismus

Holismus⁴ přichází s ideou, že přírodu lze uchopit pouze jako celek a nikoli skrze uchopení jejích dílčích částí. Holismus je založen na přesvědčení, že celek je důležitější než jeho jednotlivé části, přičemž každá část celku má význam pouze ve vztahu k dalším částem a ve vztahu k celku. (Jandourek, 2012, s. 99).

Tradiční dělení do jednotlivých škatulek je dle holistického přístupu zbytečné. Zastánci holismu vyzývají k zohlednění všech souvisejících jevů, které s daným problémem souvisí, tak, aby byl skutečně posuzován jako celek, nikoli jako dílčí část. (Jandourek, 2012, s. 99).

Vzájemné souvislosti mezi celkem a částmi jsou klíčové pro holistický přístup. Všechny jednotlivé části souvisí s celkem, tzn. porucha jedné části, znamená poruchu celého systému. (Martiliaková, 1999, s. 8).

1.2. Viktor Emanuel Frankl

K pojmu logoterapie se neodmyslitelně váže jméno jejího zakladatele Viktora Emanuela Frankla, který se o logoterapii zmiňuje poprvé roku 1926 v Akademickém spolku lékařské psychologie (Tavel, 2004, s. 28). Franklovo dílo bylo značně ovlivněno výše zmíněnými filozofickými směry, ze kterých přejímá myšlenky a integruje tyto názory do svého celoživotního díla. Franklovy myšlenky však mají neobyčejnou hodnotu především díky jeho vlastní prožité zkušenosti, kterou podal svědectví o věrohodnosti svého díla.

---

³ Fenomenologie pochází z řeckého „fainetai“ = ukazuje se, jeví se (Anzenbacher, 1990, s. 49)

⁴ Holismus z řeckého Holos= celek, pojem vymyslel Jan Smuts v roce 1926 (Martiliaková, 1999, s. 8)

1.2.1 Život

Viktor Emanuel Frankl se narodil roku 1905 ve Vídni. Již od mládí se věnoval otázkám po smyslu života. Vystudoval medicínu se zaměřením na psychiatrii, současně měl doktorát z filozofie. Zde lze vypočítat úzké propojení jeho práce, kdy se věnoval filozofickým otázkám, které směřoval do oblasti psychologie a psychiatrie. Nejprve sympatizoval s myšlenkami zakladatele psychoanalýzy Freudem, vůči kterému se však později vyhrazuje⁵(Frankl, 2005, s. 25).

Život V. E. Frankla byl poznamenán vězněním v několika koncentračních táborech za 2. světové války. v koncentračních táborech se setkal s obrovským fyzickým i psychickým utrpením. Během 2. světové války byla v koncentračním táboře zavražděna Franklova matka, bratr i otec. Těsně po osvobození koncentračního tábora americkými oddíly umírá i Franklova první žena Tilly Grosserová. Sám Frankl později vypověděl, že v koncentračním táboře měl možnost validovat lidskou schopnost sebetranscendence a vůli ke smyslu jakožto jevy, které ovlivnily přežití jedince v tak dehumanizujícím prostředí, jako byl koncentrační tábor (Frankl, 1994, s. 77).

Po válce Frankl opět žije ve Vídni, znovu se oženil a vzal si Eleonore Kathrine Schwindtovou, se kterou měl dceru Gabrielu Franklovou. Frankl napsal více než 30 knih, pořádal přednášky po celém světě. Bylo mu uděleno 27 čestných doktorátů univerzitami celého světa. Stal se významným a uznávaným psychiatrem, jehož odkaz je i v dnešní době stále platný. V. E. Frankl zemřel roku 1997 ve Vídni.

1.2.2 Dílo

Již bylo řečeno, že od mládí se Frankl věnoval otázkám po smyslu života. Celé jeho pozdější dílo bylo poznamenáno především dvěma základními myšlenkami, které vycházely z existencialismu a fenomenologie. Tyto základní myšlenky zní: na smysl se života nesmíme ptát, neboť jsme to my, kdo je tázán a smyslem je něco, co nás přesahuje (Frankl, 1997, s. 43). Ještě dříve, než byl Frankl deportován do koncentračního tábora v Terezíně, sepsal první znění „Lékařské péče o duši“, které z těchto myšlenek vychází. Toto své stěžejní dílo později upravuje.

U vývoje celého díla V. E. Frankla je podivuhodný právě životní osud tohoto psychiatra, kterým jakoby mohl sám na sobě validovat teorii, kterou založil. Frankl ztratil ženu, bratra i rodiče, zažil obrovskou brutalitu v koncentračních táborech. Setkal se také s narůstající apatií. i přes všechny tyto životní katastrofy však dokázal, že lze nalézt smysl i za těchto okolností- Frankl tento smysl nalézá v pomoci k uzdravení ostatním spoluvězňům (Prochaska, Norcross; 1999, s. 103). Právě v tomto momentě Frankl potvrzuje svůj výrok,

---

⁵ Freud tvrdil, že člověk, který se ptá po smyslu života, je nemocný s čímž Frankl nesouhlasil.

že i v nezměnitelné životní situaci lze nalézt smysl skrze uplatnění postojevých hodnot (Frankl, 2016, s. 30).

Dílem V. E. Frankla je psychoterapeutický přístup logoterapie a spíše filozofický směr existenciální analýza, který se však objevuje až roku 1933 (Frankl, 1997, s. 49-50).

1.3 Existenciální analýza

Spojení filozofických myšlenek s oblastí psychiatrie vedlo Frankla k vytvoření specifického přístupu, který vychází především z existencialismu (Matoušek, 2008, s. 60), a přebírá z tohoto směru důraz na lidskou svobodu a odpovědnost. Klíčovou je otázka po smyslu lidské existence, která je výrazem toho, co je v člověku specificky lidské (Frankl, 2005, s. 43). Existenciální analýza probíhá podobným způsobem jako psychoanalýza (Prochaska, Norcross; 1999, s. 103), avšak důraz je kladen na zkoumání možností smyslu, které jsou obsažené v konkrétních životních situacích (Länge, 2002, s. 8). Výstižně popisuje existenciální analýzu Albert Länge jako „analýzu života, který stojí za to, aby byl žit“ (Länge, 2002, s. 8). Narůstající počet lidí, kteří prožívají ve svém životě bezsmyslnost, se stal východiskem k založení analýzy, která na tento stav bude účinně reagovat (Frankl, 2016, s. 9). Pojmy existenciální frustrace a existenciální vakuum, kterými Frankl označil zmíněný stav bezsmyslnosti, budou dále vysvětleny. Taktéž bude následující text zaměřen na základní pojmy existenciální analýzy jako je již jmenovaná svoboda člověka spolu s jeho odpovědností, dále klíčové sousloví vůle ke smyslu a opomenuto nebude ani Franklovo chápání hodnot v životě člověka.

1.3.1 Existenciální vakuum, existenciální frustrace a noogenní neuróza

Existenciální analýza reaguje na existenciální vakuum, existenciální frustraci a řeší noogenní neurózy různého typu.⁶

Narůstající pocity prázdnoty, které jsou doprovodným jevem pocitů bezsmyslnosti, které byly mezi lidmi různého věku a profesí mnohokrát ověřeny ve výzkumných šetřeních⁷, Frankl označuje jako existenciální vakuum (Frankl, 2016, s. 9). Je třeba zdůvodnit zvýšenou míru existenciálního vakuu u osob 20. a 21. století. Frankl často upozorňuje na to, že člověku neříkají instinkty, co musí dělat a díky narůstající tendenci oproštění se od tradic už dnešní člověk ztrácí povědomost o tom, co je jeho povinností. Ukázalo se, že tento stav dnešního člověka může vést

---

⁶ Frankl se zmiňuje o neuróze noogenní, kterou dále dělí na nedělní neurózu, víkendovou depresi či neurózu z nezaměstnanosti (Kratochvíl, 2002, s. 94).

⁷ Frankl ve své knize Utrpení z nesmyslnosti života (2016, s. 9-31) jmenovitě zmiňuje výzkumy, které byly zaměřeny na existenciální vakuum a narůstající počet existenciálních frustrací.

ke konformismu nebo totalitarismu⁸, především ale vede k frustraci- v tomto případě k frustraci existenciální. (Frankl, 1994, s. 8).

„Každá doba má svou neurózu- a každá doba potřebuje svou psychoterapii. Dnes už se skutečně nepotýkáme se sexuální frustrací jako ve Freudově době, nýbrž s frustrací existenciální“ (Frankl, 2016, s. 9). Existenciální frustrací rozumíme vyskytující se pochybnosti o smyslu života a zoufaní si nad nemožností jakýkoli smysl nalézt (Frankl, 2005, s. 14). Frankl zdůrazňuje, že samy pochybnosti nenaznačují nic patologického, patologie se objevuje až ve chvíli, kdy jedinec není napojen na přiměřené zdroje či není schopen z daných zdrojů čerpat (Matoušek, 2008, s. 96). V takovém případě se pak mluví o noogenní⁹ neuróze (Frankl, 2005, s. 14).

Noogenní neuróza jako patologický¹⁰ důsledek existenciálního vaku a existenciální frustrace je takový typ neurózy, kdy se existenciální frustrace projevuje neurotickými symptomy (Frankl, 2005, s. 210). Existenciální analýza spolu s logoterapií reagují na noogenní neurózy¹¹ a nabízejí prostředky, k jejich léčbě (Frankl, 2005, s. 26).

1.3.2. Svoboda a odpovědnost

Na existenciální frustraci, která může vést až k noogenní neuróze, se zaměřuje existenciální analýza současně s logoterapií orientací na základní témata, jako je lidská svoboda, ke které neodmyslitelně patří odpovědnost, pomocí nichž léčba těchto jevů probíhá.

Svoboda je základní dimenze lidství, protože na rozdíl od zvířat člověk má svobodnou vůli rozhodovat o svém životě i neživotě (Frankl, 2005, s. 89-90). Z existencialismu Frankl přebírá SVOBODU- OD, kterou vysvětluje jako podmíněnost člověka biologickým a psychickým podmínkám, zohledňuje tedy prvek osudovosti v životě každého z nás. Svobodu však vidí navzdory této určité předurčenosti ve SVOBODĚ-K, která je pak pojímána jako svoboda k zaujetí stanoviska vůči všem těmto podmínkám. (Frankl, 2005, s. 13). Existenciální analýza pracuje především v dimenzi svobodné volby postoje k tomu, co je „osudové“ (Lukasová, 1998, s. 11).

Svoboda, která je neodmyslitelnou výsadou člověka, s sebou nese odpovědnost (Länge, 2002, s. 68). Každý člověk nese odpovědnost za své volby, za naplnění všech okamžiků svého života, vzhledem ke své konečnosti a jednorázovosti (Frankl, 2005, s. 81-82). Zásadní

---

⁸ Konformistický člověk chce to, co dělají jiní. Totalitarismus zase vede člověka k tomu, chtít pouze to, co chce někdo jiný. (Frankl, 1994, s. 8)

⁹ Noogenní=existenciální (Kratochvíl, 2002, s. 94)

¹⁰ Patogenní chápe Frankl jako vedoucí k duševnímu onemocnění (Frankl, 2016, s.66)

¹¹ Dle výzkumů asi 20% neuróz tvoří neurózy noogenní (Frankl, 2005, s.211)

odpovědností, kterou člověk má, je odpovědnost za smysl, který jedinec dá každému okamžiku svého života a tím i celému svému životu (Länge, 2002, s. 69).

1.3.3 Vůle ke smyslu

Odpovědnost za smysl svého života v sobě naznačuje, že člověk má schopnost nacházet smysl v jednotlivých situacích života (Křivohlavý, 1994, s. 48). Frankl svou teorii opírá na tvrzení, že vůle ke smyslu je základní zájem člověka. Člověku jde tedy především a hlavně o smysl (Frankl, 1994, s. 11). Svou vlastní zkušeností z koncentračního tábora dokonce Frankl dokazuje, že hodnota přežití odpovídá vůli ke smyslu (Frankl, 1994, s. 77). Touha po naplnění života smyslem je tedy další z opěrných bodů nejen existenciální analýzy, ale též logoterapie, která s touto výzvou dále prakticky pracuje (Drapela, 2011, s. 145).

Frankl upozorňuje, že smysl se nevymýšlí, a proto možnost uplatnit vůli ke smyslu a rozpoznat jedinečný smysl není závislý na inteligenčním kvocientu (Länge, 2002, s. 48). Schopnost nacházet v životě smysl patří k jádru bytí člověkem (Frankl podle Länge, 2002, s. 50) bez ohledu na IQ, vzdělání, rasu či religionizitu (Frankl, 2016, s. 27-28).

V souvislosti s vůlí člověka ke smyslu Frankl upozorňuje, že smysl člověk nemůže vynalézt, daleko spíše jde o nalézání a odkrývání smyslu (Frankl, 2005, s. 58). Tento smysl pak lze nalézt skrze uskutečňování hodnot (Křivohlavý, 1994, s. 36).

1.3.4 Hodnoty

Každá situace v životě člověka nabízí šanci realizovat hodnoty¹²(Frankl, 2005, s. 111) Frankl v tomto pojetí rozlišuje tři typy hodnot, skrze které může člověk každou situaci života naplnit smyslem. Jedná se o hodnoty tvůrčí, zážitkové a postojové.

Tvůrčí hodnoty jsou naplňovány aktivitou, tvůrčí činností, nejčastěji pak zaměstnáním. Tvůrčí hodnoty nepřisuzují příliš velkou hodnotu tomu, co konkrétně člověk tvoří, čemu se věnuje, jako spíše, jak k dané práci člověk přistupuje. (Frankl, 2005, s. 114).

Zážitkové hodnoty odkazují k nalezení smyslu skrze lidský zážitek, který člověka obohacuje nebo povznáší (Drapela, 2011, s. 149). Zážitkové hodnoty v sobě zahrnují všechno to, co v nás vyvolává kladné emoce jako je láska, prožitek krásy, umělecké zážitky apod. (Křivohlavý, 1994, s. 36).

Hodnoty postojové spočívají v zaujetí stanoviska k tomu, co je nezměnitelné (Frankl, 2005, s. 62). Postojovou hodnotu může člověk uskutečnit pouze v případě, kdy už nelze uplatnit hodnotu tvůrčí. Člověk je postaven před určitou osudovou situací, ve které však je schopen

---

¹² Hodnoty jsou smyslové univerzálie, které vykrytalizovaly v rámci lidské společnosti během její historie (Frankl, 2005, s. 60)

uplatnit poslední lidskou svobodu skrze volbu postoje, který zaujme k dané situaci. (Frankl, 2005, s. 111). Postojové hodnoty naplňují Franklovo tvrzení o neexistenci situace, ve které by člověk nemohl nalézt smysl (Frankl, 2005, s. 62).

1.4 Logoterapie

Logoterapie je zásadním dílem a přínosem V. E. Frankla. Je označována jako třetí vídeňský směr psychoterapie¹³. (Frankl, 1997, s. 50). Logoterapie staví na předpokladu, že lidé usilují o naplnění svého života smyslem, přičemž přebírá již zmíněné oblasti existenciální analýzy (svoboda a odpovědnost, vůle ke smyslu), se kterými však dále pracuje na praktické úrovni skrze vedení, podporu a konkrétní uplatňování nabytých poznatků v praxi (Länge, 2002, s. 8). Cílem celé logoterapeuticky zaměřené psychoterapie je dovést člověka k osobní odpovědnosti (Länge, 2002, s. 70). Obsahem se logoterapie velmi podobá existenciální analýze, avšak logoterapie klade ještě větší důraz na hledání smyslu, co do délky trvání se terapie oproti existenciální analýze řadí mezi krátce trvající formy psychoterapie (Prochaska, Norcross; 1999, s. 103). Logoterapie je řazena do existenciálních, ale i humanistických směrů, kde je zdůrazňována noetická dimenze člověka, jako specificky lidský fenomén. V praxi logoterapie pracuje se změnou postoje a nalezení jedinečného úkolu, čehož mimo jiné dosahuje skrze uplatňování technik paradoxní intence, dereflexe nebo modulace postoje.

1.4.1 Vymezení pojmu

Výraz logoterapie je odvozen od pojmu „logos“, které znamená slovo nebo význam (Drapela, 2011, s. 147). v souvislosti s logoterapií znamená „logos ducha a nadto smysl“ (Frankl, 2005, s. 168). Logoterapie je volně překládána jako „léčba smyslem“ (Smékal podle Frankl, 2005, s. 232).

Frankl sám chápe logoterapii jako formu psychoterapie, avšak doznává, že logoterapie není nástrojem k vyřešení všech problémů vyskytujících se v oblasti psychoterapie. Frankl sám chápe logoterapii spíše jako příspěvek k již zavedené psychoterapii. Velké pozitivum logoterapie spatřuje v důrazu na svobodu člověka a jeho důstojnost, což vede k opětovnému „polidštění“ psychoterapie. (Frankl, 2005, s. 216).

Při vymezení logoterapie jako terapie zaměřené na smysl se Frankl dovolává humanismu, kdy definuje logoterapii jako „cestu k lidské odpovědnosti, uvážlivosti a úcty k životu, cestu respektující lidskou důstojnost a důstojné podmínky k životu na zemi“ (Smékal podle Frankl,

---

¹³ Prvním směrem je Fruedova psychoanalýza, druhým pak Adlerova individuální psychologie. v souvislosti s tímto se často hovoří o vůli ke slasti u Freuda, vůli k moci u Adlera a konečně vůli ke smyslu u Frankla. (Frankl, 2005, s. 21)

1997, s. 6). Do humánní dimenze je také řazena schopnost sebetranscendence člověka, která spadá do noologické dimenze člověka.

1.4.2 Noologická dimenze člověka a sebetranscendence

Frankl ve svých knihách logoterapii často definuje jako logoterapii vycházející z duchovna (Frankl, 2005, s. 42) a tímto zároveň reaguje na psychologismus¹⁴, který často kritizuje. Díky tomu, že logoterapie vychází mimo jiné také z holismu, logoterapie chápe člověka jako celistvého a jednotného, rozprostřeného však do mnoha dimenzí jako je dimenze somatická, psychická a konečně i dimenze noologická¹⁵ (Frankl, 2005, s. 35).

Duchovní dimenze člověka, která patří k tomu, co je specificky lidské, je pojena s touhou člověka po něčem, co jeho samého přesahuje. Mluvíme zde pak o pojmu sebetranscendence. (Frankl, 2005, s. 37). Být cele člověkem pak člověk může být pouze tehdy, pokud se zcela rozplývá v nějaké věci, nebo je plně oddán člověku, kterého miluje. V obojím případě člověk zapomíná na sebe a oddává se tomu, co ho přesahuje. (Frankl, 2005, s. 147). Právě tento „sebelepší“ definuje Frankl jako sebetranscendenci. Sebetranscendence se váže k uskutečňování hodnot, které samy o sobě člověka přesahují a skrze které člověk ukazuje na nalezený smysl (Kratochvíl, 2002, s. 95).

Samotná logoterapie je právě kvůli zohledňování duchovní oblasti života člověka často ztotožňována s náboženstvím, vůči čemu se však Frankl ostře vymezuje, když říká, že logoterapie je vůči religiózním i ireligiózním jevům neutrální (Frankl, 2005, s. 196). Logoterapie je použitelná pro každého bez ohledu na náboženské vyznání, jelikož sice vyzývá k odpovědnosti za nalezení a odкрытие smyslu, avšak nechává nezodpovězenou otázku, před kým má být člověk odpovědný. (Frankl, 2005, s. 197).

1.4.3 Změna postoje a nalezení jedinečného úkolu

Jak již bylo řečeno, logoterapie není zakládána s myšlenkou nahradit někdejší formy psychoterapie, jako je spíše doplnit. Ve Franklových knihách se často objevuje věta: „Logoterapie není všelék!“ (Frankl, 2016, s. 44). Základní vymezení oproti jiným formám psychoterapie lze objevit nejen v zohlednění somatické, psychické a noologické dimenze člověka. Zásadní je i rozdíl v samotné léčbě, kdy logoterapie se nezabývá symptomy, ale směřuje ke změně postoje. (Frankl, 2016, s. 49).

Zásadním a charakteristickým prvkem logoterapie je odlišení toho, co je osudové, tj. nezměnitelné, a toho, co člověk ještě ovlivnit může svým postojem či tvůrčí činností (Lukasová,

---

¹⁴ Psychologismus je přílišné zaměření na neustálé hledání problémů člověka a jejich následné řešení pouze v psychologické rovině (Frankl, 2005, s. 27).

¹⁵ Noologická dimenze je chápána jako duchovní dimenze lidské existence

1998, s. 12). Tyto dvě oblasti pak vybízejí k uplatňování na jedné straně postojových a na druhé straně tvůrčích hodnot. V obou případech je pak pacient vyzván k nalezení jedinečného úkolu, skrze který bude moci odkrýt smysl dané situace.

„Neexistuje člověk, pro něhož by život neměl přichystaný smysluplný úkol, neexistuje situace, v níž by nám život přestal nabízet smysluplné možnosti“ (Frankl podle Křivohlavý, 1994, s. 48). Nalezení smysluplného a zároveň pro každého člověka jedinečného úkolu je jedním z hlavních cílů logoterapeutické intervence (Frankl, 2005, s. 69). Tento úkol může být uskutečněn skrze realizaci změny ve světě mimo nás, ale také skrze realizaci změny člověka v sobě (Länge podle Křivohlavý, 1994, s. 57).

1.4.4 *Techniky*

Logoterapie má své specifické techniky, které mají napomoci klientovi logoterapeuticky orientované psychoterapie opět získat svou suverenitu ve vztahu ke své ne-moci (Lukasová, 1998, s. 53-54). Frankl pro logoterapii definoval 3 základní techniky, které budou stručně vysvětleny, jedná se o paradoxní intenci, dereflexi a modulaci postoje.

Paradoxní intence je založena na léčivém účinku pacienta, který trpí fobií¹⁶, přát si to, čeho se obává. Toto paradoxní přání pak oslabuje pacientův strach. Formulace paradoxního přání vyznívá ve většině případů velmi humorně, pro ilustraci uvedu myšlenku pacienta, který trpí agorafobií: „Dnes si tedy vyjdu, abych se nechal ranit mrtvicí“. Paradoxní přání je spjato se schopností smát se sám sobě, humor zde působí jako léčivá síla. (Frankl, 2005, s. 168-169).

Dereflexe je technika, která reaguje na nadměrné vnitřní nebo vnější rozebírání problému, tzv. hyperdiskuze. Dereflexe slouží k narušení tohoto vzorce chování. (Matoušek a kol., 2012, s. 216). V praktickém provedení znamená dereflexe odpoutání pozornosti od sebe samého, od vlastního problému a oddání se cíli, úkolu či milované osobě, na vlastní štěstí je tak myšleno co nejméně, štěstí se pak dostaví samo od sebe (Lukasová, 1998, s. 47).

Modulace postoje je technika, která je vhodná pro tzv. osudové utrpení, tedy takové, kterému se nelze vyhnout (Lukasová, 1998, s. 48). Skrze vhodnou volbu otázek ze strany logoterapeuta je klient veden k promyšlení a přijetí svého života jako úkolu včetně výzvy zaujmout postoj k možnému prožitku utrpení. Je zde kladen důraz na nalezení smysluplnosti právě prožívané situace. (Matoušek a kol., 2012, s. 215).

Tato kapitola umožnila poznat východiska, zakladatele a především hlavní charakteristiky logoterapie, která byla do této chvíle představována především jako přístup

---

¹⁶ Paradoxní intence je indikována u fobických, úzkostně a nutkavě neurotických případů. Dále je vhodná pro léčbu poruch spánku, či při opakovaném sexuálním selhání. (Frankl, 2005, s. 170- 182)

využívaný v psychoterapii. V následující kapitole se zaměřím na využití logoterapie v sociální práci a přiblížím, v čem se možnosti využití tohoto přístupu liší od uplatnění v klasické psychoterapii.

2 Logoterapie v sociální práci

Jako každá vědní disciplína i sociální práce je vybavena teoriemi, o které se opírá a z kterých při praxi čerpá. Některé teorie vznikly přímo na jejím „území“, velké množství teorií však sociální práce přebírá z jiných oborů jako je sociologie, psychiatrie, psychologie, pedagogika nebo právní vědy. Tato skutečnost je dána především tím, že sociální práce hraničí a často se překrývá s těmito i dalšími disciplínami, současně se však od nich vymezuje svým zaměřením na sociální fungování klienta¹⁷ a tomuto klíčovému problému také všechny přijaté teorie přizpůsobuje (Navrátil. 2001, s. 21). Logoterapie je jednou z teorií, která byla přijata z psychologie a v současné době je řazena v téměř každé učebnici věnující se tématu teorií a metod sociální práce. V této kapitole bude logoterapie přiblížena právě s ohledem na její využití v sociální práci, ještě předtím však představím definice, cíle a základní teorie profese sociální práce.

2.1 Sociální práce

Sociální práce je pomáhající profese ale i akademická disciplína, a jako taková má své vymezení skrze definice, cíle a teorie, o které se opírá. Jak již bylo naznačeno, sociální práce hraničí s mnoha dalšími obory, se kterými má společné zaměření na člověka. Jedním z těchto oborů je i psychoterapie, která bude později blíže přiblížena, jakožto hlavní disciplína terapeutického paradigmatu, ze kterého vychází logoterapie.

2.1.1 Definice

V současné době neexistuje jednotná definice sociální práce, což je dáno rozdílným pojetím této disciplíny v různých zemích světa. Jelikož je tento text zaměřen především na oblast sociální práce v České Republice, budou uvedeny definice pouze od českých autorů.

Dle Klimentové je „sociální práce vědecky fundovanou odbornou disciplínou, která speciálními metodami zajišťuje provádění péče o člověka na profesionálním základě“ (Klimentová, 2001a, s. 10).

Definici sociální práce s důrazem na sociální problémy uvádí Matoušek: „Sociální práce je společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti aj.)“ (Matoušek, 2008, s. 201).

---

¹⁷ Sociální fungování je koncept, který pohlíží na člověka jako na bytost, která žije v prostředí a musí zvládat nároky tohoto prostředí (Navrátil, 2001, s. 21)

V současné době se v souvislosti s definováním sociální práce často hovoří o konceptu sociálního fungování. Navrátil uvádí, že „sociální práce se profesionálně zabývá lidskými vztahy v souvislosti s výkonem sociálních rolí (sociální fungování)“ (Navrátil, 2001, s.11-12).

2.1.2 Cíle a aktivity

Základním cílem sociální práce je zlepšení kvality života lidí (Klimentová, 2001a, s. 12). Tohoto velmi obecně nastaveného cíle lze dosáhnout skrze zlepšení nebo obnovení již zmíněného sociálního fungování. Zároveň je cílem sociální práce vytvořit takové podmínky ve společnosti, aby zlepšení nebo obnovení sociálního fungování bylo možné. (National Association of Social Workers 1973, podle Navrátil, 2001, s. 12).

Zvýšení kvality života a obnovení či zlepšení sociálního fungování pak sociální pracovníci dosahují skrze různé dílčí aktivity. Do těchto aktivit spadá práce s dobrovolnými i nedobrovolnými¹⁸ klienty na hodnocení životní situace a potřeb těchto osob. Dále poskytování či zprostředkování kontaktu na služby, které se zaměřují na identifikované problémy. Zhodnocení možného ohrožení, kterému je klient vystaven a případný návrh a realizace ochranných plánů. Dalšími aktivitami jsou mediace, zastupování, návrhy a realizace preventivních opatření a další. (Thomson 2000, podle Navrátil, 2001, s. 11).

2.1.3 Teorie

Teoretická základna je pro profesi sociální práce zásadní nejen pro to, že poskytuje zdroj určitého vědomí identity sociálních pracovníků a usnadňuje vzájemnou komunikaci mezi nimi, ale především teorie usnadňuje praxi, protože podává jasné vodítko pro stanovení kroků intervence a zároveň tyto kroky zdůvodňuje (Matoušek a kol., 2012, s. 193).

Teorie sociální práce jsou v závislosti na řešeném problému a přístupu sociálního pracovníka řazeny pod tzv. malá paradigmat¹⁹. Malá paradigmat se od sebe liší svými východisky ale i důsledky. (Navrátil, 2001, s. 14). Celkově jsou rozlišovány tři paradigmatické oblasti: sociálně- právní pomoc, reforma společenského prostředí a konečně i terapeutická pomoc (Navrátil, 2001, s. 14-16). Rozvedeno bude pouze poslední ze zmíněných paradigmat, jelikož právě do terapeutické pomoci se řadí také logoterapie.

Terapeutické paradigma si všímá především duševního zdraví a pohody člověka. Sociální práce, prováděná v duchu tohoto paradigmatu, si klade za cíl zabezpečení psychosociální pohody svých klientů. Důraz je kladen především na budování vztahu a vzájemné důvěry. Hlavním

---

¹⁸ Někteří lidé se stávají klienty sociální práce nedobrovolně- jsou k využití služeb sociální práce přinuceni z „vyšší moci“ (Thomson 2000, podle Navrátil, 2001, s. 11)

¹⁹ s tímto označením přišel Payne, do českého prostředí pak malá paradigmat uvedena pracemi P. Navrátila (Navrátil, 2001, s. 14)

prostředkem je vzájemná komunikace. Sociální pracovník, který vychází z terapeutického paradigmatu, se musí orientovat v oblasti psychologie, doporučeno je i absolvování terapeutického výcviku. (Matoušek a kol., 2012, s. 187).

Jak již bylo naznačeno, hodně teorií vychází z jiných odborných disciplín, avšak přejaté teorie jsou vždy adaptovány tak, aby mohly být účinně využity sociálními pracovníky (Matoušek a kol., 2012, s. 193). Ty teorie, které se nacházejí pod terapeutickým paradigmatem, vycházejí z psychoterapie. Teorie sociální práce, které vycházejí právě z této oblasti, jsou pak označovány jako psychoterapeutické přístupy (Klimentová, 2001a, s. 24).

Psychoterapeutické přístupy jsou ještě dále děleny na vycházející z psychoanalýzy, dále kognitivně-behaviorální a humanistické přístupy (Klimentová, 2001a, s. 24). Do humanistických přístupů se pak řadí také spolu s přístupem orientovaným na člověka, gestalt terapií a existenciální analýzou také logoterapie (Klimentová, 2001b, s. 47). Humanistické přístupy jsou specifické svou orientací na klienta. Zaměřují se na význam klientovy prožívané, často problematické situace, který interpretují. (Matoušek a kol., 2012, s. 202).

2.2 Uplatnění logoterapie v sociální práci

Jak již bylo naznačeno, sociální práce považuje logoterapii za jednu z teorií, kterou lze při praxi využít. Z definice vyplývá, že osob, se kterými se sociální pracovník může v různých typech sociálních služeb setkat, je velké množství- obecně lze říci, že klientem sociální práce se může stát každý, u kterého se objeví problém v jeho sociálním fungování. Pro přehlednost jsou klienti rozřazováni do cílových skupin- dle životní situace, ve které se nacházejí či hlavního problému, se kterým se potýkají. V následujícím textu budou cílové skupiny, u kterých se aplikace logoterapie jeví být vhodnou. Krátce bude pojednáno i o utrpení v životě klienta sociální práce.

2.2.1 Cílové skupiny

Pocit bezesmyslnosti je hlavním tématem, na který se logoterapie zaměřuje. Klienti sociální práce se ocitají v různě obtížných, někdy nezměnitelných situacích a ptají se, jaký má jejich život smysl v dané situaci. Sama otázka po smyslu není patologická, pokud ale klient nedokáže na tuto otázku nalézt odpověď, může se ocitnout ve stavu, kdy má pocit, že jeho život smysl nemá, tento stav pak může vést k dalším problémům. Nyní představím typické cílové skupiny, u kterých se může sociální pracovník ve zvýšené míře setkat s neschopností objevit jedinečný smysl svého života.

Senioři- co do počtu velká cílová skupina sociální práce, u které se lze zaměřit na různé typy problémů. Senioři prožívají úbytek fyzických i duševních sil, často se ve zvýšené míře objevuje fyzická bolest. Starší osoby se často potýkají s pocity neužitečnosti a osamocení

(Matoušek, 2008, s. 96). Logoterapeutický přístup k lidem seniorského věku se zaměřuje na témata jako je svoboda jednání, možnost měnit podmínky života nebo strach z lidské svobody. V souvislosti s omezením životních příležitostí pak existenciální přístup, do kterého logoterapie spadá, klade důraz na rozšíření prostoru pro svobodu rozhodování. Velkým tématem a zároveň i možným problémem je redefinice smyslu života. Právě v období stáří v souvislosti se změnami, které s sebou toto období přináší, lidé často hledají nový smysl své existence. Logoterapie se svým zaměřením právě na objevování jedinečného smyslu proto může být vhodnou.(Matoušek, 2012, s. 211-212).

Umírající- se kterými se sociální pracovník může setkat v hospicích, nemocnicích či v domovech pro seniory, jsou další cílovou skupinou sociální práce. Lidé umírající stojí před skutečností, nad kterou již nemají žádnou moc, smrt je osudovým, tj. nezměnitelným faktem. Pro člověka je tento fakt často bolestný a přináší s sebou utrpení (Kratochvíl, 2002, s. 95). Logoterapie reaguje na tento fakt svým „optimistickým postojem ke smrti“ (Matoušek, 2012, s. 214). Tento optimistický postoj zaujímá Frankl v souvislosti s plynutím času. Důraz je kladen na prožitou a nezscizitelnou minulost a právě prožívanou přítomnost, přičemž budoucnost není při srovnání s minulostí a přítomností nejdůležitější (Matoušek, 2012, s. 214). Při prožívané přítomnosti klade logoterapie důraz na pacientův postoj k utrpení, které v případě umírajících klientů představuje blížící se smrt. Logoterapie umírajícím nabízí úkol vzít na sebe své utrpení, kterému se již nelze vyhnout, a příkladně ho nést.(Kratochvíl, 2002, s. 95).

Nezaměstnaní, kteří se velmi často setkávají se sociálním pracovníkem v souvislosti s finančními problémy, plynoucími ze ztráty pravidelného příjmu ze zaměstnání. Často také tyto osoby přicházejí kvůli opakovanému odmítnutí při žádosti o práci. Logoterapie je využitelná u těch nezaměstnaných, u kterých sociální pracovník identifikuje narůstající apatii, tj. nezám, stále se umenšující iniciativu cokoli dělat. V tomto případě pak Frankl hovoří o tzv. neuróze z nezaměstnanosti, jejímž hlavním symptomem je právě apatie a vnitřní nenaplněnost svého vědomí. V souvislosti se ztrátou zaměstnání se také člověk může začít cítit neúčinný, což může vést ke ztrátě smyslu. (Frankl, 2005, s. 116). Proto i v tomto případě je možno logoterapii uplatnit jakožto nástroj sociálního pracovníka při objevování jedinečného smyslu života člověka.

Osoby závislé na návykových látkách, at' už se jedná o alkoholovou závislost či závislost na drogách, jsou tyto osoby také často jmenovanou cílovou skupinou v souvislosti s uplatněním logoterapie v sociální práci. Frankl hovoří o pocitu nesmyslnosti života, který může vést k této závislosti a může celé období závislosti na alkoholu či drogách doprovázet. (Frankl, 2016, s. 17). I zde se logoterapie může zaměřit právě na ony prožitky bezsmyslnosti, přičemž pokud by

pocit bezsmyslnosti skutečně vedl k rozvoji závislosti, nabízí se zde právě objevení smyslu života jakožto možná cesta ze závislosti.

2.2.2 Společný jmenovatel: utrpení v životě klienta sociální práce

Společnou oblastí, kde se sociální práce setkává s logoterapií je setkání s utrpením v životě člověka. Všechny výše uvedené problémy, které se objevují v různých životních situacích, s sebou vždy nesou odkaz na prožitek utrpení. Logoterapie na tyto prožitky reaguje výrokem: „Utrpení má smysl, jestliže se ty sám stáváš jiným!“ (Bacon podle Frankl, 2016, s. 31). Zároveň je v logoterapeutické optice utrpení vnímáno jako možnost k zamyšlení se nad tím, co je v životě důležité a co ne. Utrpení tak vlastně člověku poskytuje obrovskou příležitost k přehodnocení vlastního bytí (Křivohlavý, 1994, s. 86).

Logoterapie pak dává nástroje k tomu, jak se s tímto utrpením vyrovnat. Frankl ukazuje dvě možné cesty: pokud je to možné, postavit se danému utrpení čelem a bojovat, pokud by byl boj již marný, pak uplatnit hodnotu postoje (Lukasová, 1998, s. 12).

2.3 Logoterapeutický přístup ke klientovi sociální práce

V různých sociálních službách²⁰ pracují sociální pracovníci s různými cílovými skupinami. S již zmíněnými skupinami osob či s danými typy problémů se sociální pracovníci setkávají velmi často a tak se nabízí příležitost k praktickému využití teorie, v tomto případě logoterapie, v praxi. Následující pasáž textu je věnována těm logoterapeutickým tématům, které sociální pracovník může využít.

2.3.1 Orientace na prožitky bezsmyslnosti

Léčba smyslem- logoterapie- se orientuje především na ono slůvko „smysl“ a považuje vůli ke smyslu za základní touhu člověka (Frankl, 1994, s. 11). Je tedy na místě, že se logoterapie uplatňuje především tam, kde je právě tato vůle ke smyslu jakkoli frustrována. V dnešní době nadbytku většina lidí netrpí nedostatkem, ale lidé nevědí o ničem, pro co by mohli žít. (Frankl, 2016, s. 30).

Logoterapeutický přístup by se tedy měl zaměřit a identifikovat možné prožitky bezsmyslnosti, která se může projevit existenciální frustrací či neurózou (Kratochvíl, 2002, s. 94). Po identifikaci oblastí, ve kterých klient prožívá bezsmyslnost, se celá terapie zaměří na otázku: „Pro co žít?“. Posléze klient společně se sociálním pracovníkem hledají odpovědi. (Prochaska, Norcross, 1999, s. 103).

---

²⁰ Sociální služby jsou definované v zákoně č. 108/2006Sb. o sociálních službách

2.3.2 Důraz na svobodu

Logoterapie staví na předpokladu, že člověk má svobodu v jakékoliv životní situaci i v té, která je nezměnitelná skrze noologickou dimenzi člověka a lidskou schopnost sebetranscendence. Úkolem sociálního pracovníka je tedy vést klienta k objevení této jedinečné lidské svobody. Svoboda se může projevit v boji proti utrpení a snažení o jeho odstranění- zde se uplatňují především tvůrčí hodnoty, druhá dimenze svobody však je v uplatnění hodnot postojových, kdy klient stojí před situací, kde už je jakýkoliv boj marný, klient tak bude vyzván k uplatnění svobody postoje- ačkoliv již nelze situaci změnit, lze si vybrat, jak se k dané situaci postavit. Celkově spočívá práce především ve svobodné duchovní oblasti postojů člověka- vše závisí na tom, jak se k danému klient postaví. (Lukasová, 1998, s. 20).

Cílem je tedy dovést klienta k zážitku vlastní svobody, bez ohledu na to, v jaké je životní situaci (Křivohlavý, 1994, s. 18). Sociální pracovník zde musí chybné naučené postoje konformismu a totalitarismu, které klientovi odnímají jeho vlastní svobodu, a které klienti často volí kvůli strachu ze svobody, který souvisí s odpovědností (Länge, 2002, s. 19-20).

2.3.3 Důraz na odpovědnost

Skrze objevení a přijetí vlastní svobody vůči jakékoli životní situaci musí být klient konfrontován s odpovědností, protože „odpovědnost je smyslem svobody“ (Länge, 2002, s. 69).

Při rozhovoru stojí sociální pracovník před výzvou změny neodpovědného postoje, který může znít: „nemohu, protože“, na „já mohu, ačkoliv“ (Lukasová, 1998, s. 52). Skrze vhodné kladení otázek v rozhovoru je tak klient vystaven výzvě odpovědnosti vůči svému vlastnímu životu (Matoušek, 2008, s. 96).

Člověk je odpovědný za naplnění života smyslem (Länge, 2002, s. 69). V momentě, kdy klient přijal svobodu a spolu s ní i odpovědnost, nabízí se oblast smyslu života a spolu s ní otázka, jak klient potřebu naplnit život smyslem uspokojuje.

2.3.4 Nalezení klientova jedinečného úkolu

Při využití logoterapie je hlavní úlohou terapeuta hledat spolu s klientem jeho jedinečný úkol a jeho jedinečnou cestu (Frankl, 2005, s. 69). V logoterapeutickém přístupu nejde o to, odstranit všechny příčiny utrpení v životě člověka, jako spíše o práci s klientem na tom, aby ve své existenci našel cíl i přesto, že utrpení z jeho života odstraněno nebude.(Frankl, 2005, s. 68).

Pokud klienti mají zažívat svůj život jako hodnotný, je úkolem terapeuta, či v tomto případě sociálního pracovníka pomoci klientovi dát jeho životu obsah a skrze to nalézt jedinečný cíl klientovy existence. (Frankl, 2005, s. 68). Smysluplným se pak život stane, pokud v něm jde o něco, co člověka přesahuje (Frankl podle Křivohlavý, 1994, s. 71).

Ve zvoleném úkolu musí klient vidět smysluplnost, tak aby se celý problém neopakoval znovu. Logoterapie nabízí tři způsoby, jak může klient objevit smysl: vykonáním činu, prožitím hodnoty a utrpením (Frankl podle Drapela, 2011, s. 149). Zde se odkazují na kapitulu 1.3.4, ve které jsem se již zmíněným třem hodnotám podrobněji věnovala.

2.3.5 Práce s vinou

Logoterapeutický přístup je vhodně využitelný nejen v případech, kdy jsou lidé přímo existenciálně frustrováni nebo jsou vystaveni nezměnitelnému utrpení, možné využití je u osob, které jsou konfrontovány se svou neodpovědnou minulostí a vyrovnávají se s vlastní vinou. A jelikož se sociální pracovníci při své praxi setkávají i s osobami, pro které je téma viny a pokání často velmi aktuální, zařazují i tuto pasáž, ve které se věnují konkrétnímu způsobu vyrovnání se s vlastní vinou, kterou logoterapie nabízí.

U událostí, které již patří minulosti a jsou proto nezrušitelné, je třeba nejprve uplatit postojové hodnoty. To znamená výzvu pro viníka zaujmout takový postoj ke svému utrpení, spojenému s vlastní vinou, který bude odpovědný. Po uplatnění postojových hodnot následuje čin, tedy pokání ve vlastním slova smyslu (Länge, 2002, s. 74). Logoterapie definuje tři druhy pokání: První způsob spočívá v činu- viník odstraní to, co se stalo a kde se to stalo. Pokud nelze čin odčinit přímo na místě, je možné využít druhý způsob, kdy osoba odstraní to, co bylo pokaženo na jiném místě, než se čin stal. Poslední možností je pak změna sebe sama. (Křivohlavý, 1994, s. 27-28).

To, za co se člověk cítí vinný, patří již minulosti a proto je to nezrušitelné, ovšem i ve vyrovnávání se s vinou může člověk nalézt smysl skrze možnost osobnostního zrání (Křivohlavý, 1994, s. 27). Zároveň je třeba upozornit, že vina není osudem člověka, který by znemožňoval smysluplně naplnit jeho život (Länge, 2002, s. 75). Člověk je svobodný i vůči minulosti, která nemusí určovat budoucnost, naopak může sloužit jako zkušenost pro lepší budoucnost (Frankl, 2005, s. 90)

Druhá kapitola přiblížila možnosti využití logoterapie v sociální práci. Vycházela jsem především z odborných publikací, které se věnují teoriím sociální práce. Nyní se zaměřím na možnosti uplatnění logoterapie v sociální práci, přičemž budu čerpat z empirických textů kvalifikačních prací a akademických statí, které se vyjadřují k problematice využití logoterapie a to v českém prostředí sociální práce.

3 Přehledová studie: Možnosti využití logoterapie v sociální práci

V předchozích dvou částech textu byla představena logoterapie a posléze její zařazení do prostředí sociální práce. Při tvorbě těchto kapitol jsem vycházela především z teoretických poznatků autorů odborných publikací, kteří se tématům logoterapie a uplatňování logoterapeutického přístupu v sociální práci věnují. Třetí část textu plynule na předchozí kapitoly navazuje přehledovou studií na téma možnosti využití logoterapie v sociální práci. Cílem této studie je vytvořit přehled výzkumných textů - převážně kvalifikačních prací, které se zabývají logoterapeutickými tématy u konkrétních cílových skupin sociální práce. U vybraných textů bude pro přehled, vždy představeno téma, typ a výsledky daného výzkumu. Součástí přehledové studie bude také vytvořený souhrn podnětů pro praxi sociální práce, které z vybraných textů vyplývají. Na konci této části bude umístěn celkový souhrn přehledové studie a diskuze.

Mým prvotním záměrem bylo vytvořit přehled takových prací, které zkoumají využití logoterapeutického přístupu sociálními pracovníky v praxi u konkrétní cílové skupiny. Bohužel se mi však u takových prací nepodařilo nalézt dostatečné množství pro vytvoření přehledové studie, z tohoto důvodu jsem se proto zaměřila na ty práce, které se zabývají logoterapeutickými tématy - jedná se především o zkoumání prožívání smysluplnosti, odpovědnosti či naplňování logoterapeutických hodnot - u konkrétní cílové skupiny sociální práce.

Při vyhledávání empirických textů byla využita Databáze kvalifikačních prací Theses.cz, kde na dotaz logoterapie AND sociální práce bylo vyhledáno více než 950 kvalifikačních prací. Z těchto prací byly vybrány pouze ty kvalifikační práce, které byly absolventské, bakalářské nebo magisterské a byly obhájené v letech 2012 - 2017. Základní podmínkou bylo, aby zadané práce byly empirické, pocházely z českého prostředí, a aby se věnovaly logoterapeutickým podnětům (smysluplnost, odpovědnost, svoboda, hodnoty) u konkrétní cílové skupiny sociální práce. Dále jsem hledala zdroje na portálu Jednotné informační brány. Texty, které nebyly koncipovány jako kvalifikační práce, ale byly výzkumnými studiiemi či akademickými statěmi publikovanými v odborných časopisech, byly tříděny podle kritéria: pouze výzkumné studie a akademické statě, které byly publikovány po roce 2005.

Zmíněné kritéria pro výběr do přehledové studie byly vybrány především kvůli omezení počtu vybraných textů. Nakonec podle takto nastavených kritérií bylo vybráno 18 kvalifikačních prací a výzkumných studií, ze kterých bude vytvořen přehled. Jednotlivé texty budou řazeny pod podkapitoly, které budou tvořit cílové skupiny sociální práce. Přehledová studie je vytvořena pouze pro cílové skupiny: senioři, umírající, nezaměstnaní a osoby závislé na alkoholu - tyto

skupiny osob byly vybrány, jelikož jsou zmiňovány jakožto typické cílové skupiny pro uplatnění logoterapeutického přístupu v odborných publikacích Matouška, Kratochvíla či Frankla - viz kapitola 2.2.1. Texty budou krátce představeny z hlediska výzkumného cíle, výběru respondentů a krátké charakteristiky celého výzkumného šetření. U každého představovaného textu budou uvedeny stěžejní výsledky výzkumu vztahující se k logoterapeutickým tématům. U každé cílové skupiny bude vytvořen souhrn výsledků daných empirických textů a budou představeny podněty pro praxi sociální práce, které z daných výsledků vyplývají.

Do přehledu nebyla zahrnuta žádná akademická stat' z časopisu Sociální práce/ Sociální práce kvůli již zmiňovaným kritériím pro výběr. Jelikož je však zmiňovaný časopis důležitým nástrojem pro publikování odborných článků v prostředí sociální práce, krátce zde představím ty texty, které se logoterapií zabývají. Text Lucie Foltové (Foltová, 2010, s. 106 - 109) s názvem Posouzení životní situace adolescentů s psychickými poruchami odpovídá na výzkumnou otázku: V čem se liší životní situace adolescentů s psychickými poruchami od adolescentů bez diagnóz (běžné populace)? Autorka na základě výsledků výzkumu doporučuje, aby se sociální pracovníci při práci s psychicky nemocnými adolescenty zaměřovali více na uspokojování noogenních potřeb, kam je řazena také oblast smyslu života. Autorka u této cílové skupiny doporučuje využít logoterapii. Další texty, které jsou publikovány ve jmenovaném časopise, nejsou empirické, přesto však krátce představím, čím se zabývají. Akademická stat' Srovnání Kognitivně-behaviorálního přístupu a logoterapie v sociální práci v nástinu terapie drogové závislosti od Stanislavy Ševčíkové klade důraz na propojení logoterapie s kognitivně-behaviorálním přístupem u osob léčících se s drogovou závislostí. Logoterapie je vhodnou terapií ve fázi doléčování těchto osob, kdy tento přístup může pomoci motivovat klienta pro život bez drogy. (Ševčíková, 2005, s. 130 - 132). Text od Igora Hendrycha se zaměřuje na osoby po výkonu trestu odnětí svobody. V článku Možný přínos teorií sociální práce pro klienty po výkonu trestu odnětí svobody autor doporučuje mimo jiné využít i logoterapii. Je zdůrazněno, že daná cílová skupina osob se často ocitá v situacích, kdy obtížně hledá smysl života, logoterapie může pomoci sociálním pracovníkům lépe pochopit problémy těchto klientů. (Hendrych, 2012, s. 67- 68).

Nyní již představím ty texty, které dle zadaných kritérií, byly zařazeny do přehledové studie. Po představení všech výzkumů je zařazen celkový souhrn přehledové studie, na který navazuje krátká diskuze.

3.1 Senioři

Výzkumů, zaměřených na cílovou skupinu senioři, bylo nejvíce. Celkově je do přehledu zahrnuto 11 empirických textů. Výzkumy u této cílové skupiny jsou zaměřeny většinou na míru prožívání smysluplnosti ve stáří a logoterapeutické hodnoty, skrze které senioři nalézají smysl.

3.1.1 Monika Tobolková: Smysl života a životní spokojenost seniorů

Výzkum zaměřený na prožívání životní smysluplnosti a životní spokojenosti u osob nad 60 let věku. Cílem práce je zjistit, zda mezi seniory existují rozdíly v celkové životní spokojenosti a prožívané smysluplnosti v závislosti na rodinném vztahu (partnerském vztahu). Dále zjistit, zda mezi seniory existuje rozdíl mezi životní smysluplností a věkem. Výzkum je kvantitativní, data sbírány pomocí existenciální škály²¹. Výzkum byl proveden u 136 seniorů nad 60 let.

Výsledky: Výzkumem neprokázán rozdíl mezi mírou prožívané smysluplnosti mezi muži a ženami. Dále neprokázán žádný vztah mezi rodinným stavem seniora a prožívanou smysluplností. Výzkumem prokázáno, že existuje vztah mezi stoupajícím věkem a prožívanou smysluplností tzn., že se stoupajícím věkem klesá vnímání smysluplnosti seniora.

3.1.2 Iva Holanová: Smysluplnost lidské existence ve stáří

Výzkum zaměřený na aspekty, které ovlivňují prožívání smysluplnosti u seniorů. Cílem výzkumu je zmapování smysluplnosti života a celkové životní spokojenosti u vybraných seniorů. Šetření je kvantitativní, data sbírána pomocí Logo - testu²². Do výzkumu bylo zapojeno 100 seniorů nad 60 let.

Výsledky: Věřící senioři prožívají pravděpodobně svůj život smysluplněji než senioři bez vyznání. Dále mladší senioři prožívají svůj život smysluplněji než starší senioři. Výzkum podává tvrzení, že starší senioři častěji ztrácejí smysl života kvůli tomu, že více přemýšlejí nad smrtí. Prokázán slabý rozdíl mezi mírou prožívání smysluplnosti mezi muži a ženami, přičemž ženy prožívají svůj život smysluplněji. Smysluplněji prožívají svůj život osoby s dobrým zdravotním stavem. Celkově bylo prokázáno u vybraného vzorku ohrožení existenciální frustrací asi u 34 % seniorů.

3.1.3 Vendula Jakoubková: Subjektivní prožívání smyslu života

Výzkum zabývající se mírou prožívané smysluplnosti u seniorů v chráněném bydlení. Cílem výzkumu je zjistit, kolik respondentů má dobrou úroveň, kolik průměrnou úroveň a kolik špatnou úroveň prožívané smysluplnosti. Výzkum je kvantitativní, provedený za pomoci Logo-testu. Výzkumu se zúčastnilo 50 seniorů využívající službu chráněného bydlení.

---

²¹ Existenciální škála (ESK) je dotazník, který vytvořil A. Länge, Ch. Orglerová a M. Kundi. Cílem dotazníku je měřit kompetenci osoby zacházet se sebou samým a se světem, tj. měří schopnost člověka k existenci. Dotazník je rozdělen do 4 oblastí: sebepečení, sebeodstup, svoboda, odpovědnost. Tyto čtyři oblasti zachycují „osobně-existenciální dimenzi člověka“. (Länge, Orglerová, Kundi, 2001 podle Tobolková, 2016, s. 32-33).

²² Logo-test vytvořila Elisabeth S. Lukasová jako nástroj k měření prožívané smysluplnosti a míry existenciální frustrace (Lukasová 1986 podle Samková, 2012, s. 54).

Výsledky: Většina seniorů v chráněném bydlení (48%) má dobrou úroveň prožívané smysluplnosti, tzn., že nejsou ohroženi existenciální frustrací. U 18% byla identifikována nízká úroveň prožívání smysluplnosti a jsou přímo ohroženi existenciální frustrací. Výzkum dokazuje, že na prožívání špatné smysluplnosti má vliv pocit osamocení, který souvisí se ztrátou blízkého člověka či s nespokojeností s osobním životem (nepodařená výchova dětí, rozvod, nespokojenost se zaměstnáním).

3.1.4 Terezie Šisová: Spirituální potřeby seniorů hospitalizovaných v nemocnici

Výzkum zaměřující se na duchovní prožívání seniorů hospitalizovaných v nemocnici a na to, co toto prožívání ovlivňuje. Cílem výzkumu je zjistit duchovní prožívání seniorů hospitalizovaných v nemocnici. Výzkum je kvantitativní, pro sběr dat je využit dotazník. Do výzkumu bylo zapojeno 50 seniorů nad 65 let hospitalizovaných v nemocnici.

Výsledky: u seniorů v nemocnici převládalo negativní ladění, autorka výzkumu se domnívá, že toto negativní ladění u seniorů může být způsobeno nedostatečným uspokojováním spirituálních potřeb zdravotníky a nemocničním personálem. Z výzkumu vyplynulo, že mnoho seniorů pocítuje silné pocity absurdity při myšlence na pomíjivost života. Dále výzkum dokazuje, že senioři hospitalizovaní v nemocnici často přemýšlejí nad smyslem svého života. Dále na základě získaných dat autorka výzkumu upozorňuje, že v rámci uspokojování spirituálních potřeb seniorů je nutno zaměřit se na oblast smíření.

3.1.5 Martina Hesová: Naděje, spokojenost se životem a životní smysluplnost u seniorů v institucionalizované péči

Výzkum, který se zabývá vzájemným vlivem mezi nadějí, životní spokojeností a životní smysluplností jakožto jevy, které by předpovídaly zdravé stárnutí. Cílem výzkumu je nalézt případné souvislosti mezi faktory predikujícími zdravé stárnutí a jevy jako smysluplnost, naděje a spokojenost se životem u seniorů žijících v domovech důchodců a seniorů žijících v domovech pro seniory. Výzkum je z části kvantitativní a z části kvalitativní. Je použita škála naděje a škála životní smysluplnosti²³. Do výzkumu zapojeno 53 seniorů žijících v ústavních zařízeních.

Výsledky: Prokázáno, že životní spokojenost, naděje a smysluplnost spolu vysoce souvisí. Neprokázán žádný rozdíl mezi mírou prožívané smysluplnosti mezi muži a ženami a dále neprokázán žádný vliv mezi mírou prožívané smysluplnosti a délkou pobytu v zařízení

---

²³ Škálu životní smysluplnosti vytvořil P. Halama. Škála za pomoci posuzování 3 dimenzí člověka: kognitivní, motivační a afektivní měří míru životní smysluplnosti (Halama, 2002 podle Hesová, 2013, s. 66-67)

institucionalizované péče. Výzkumem prokázáno, že na prožívanou smysluplnost, naději a životní spokojenost mají vliv návštěvy blízkých, dále dosažené vzdělání a partnerský vztah.

3.1.6 Dagmar Ježková: Smysl života seniorů

Výzkum zaměřený na smysl života seniorů se zaměřením na otázku, v čem senioři spatřují smysl svého života ve stáří. Dále se výzkum zabývá vztahem mezi smysluplností, vírou a původním povoláním. Cílem je stručně popsat život seniorů a zjistit jejich smysl života. Výzkum je kvalitativní, vybranou metodou je polostrukturovaný rozhovor a pozorování. Zkoumaný vzorek tvoří 6 seniorů nad 60 let.

Výsledky: z výpovědí respondentů je patrné, že smysl jejich života tvoří často jejich zájmy či partnerský vztah. Někteří respondenti uváděli, že nepřemýšlí nad smyslem života či neví, jaký jejich život ve stáří má smysl. Výzkum prokázal, že smysluplnost je ve stáří jedna z nejdůležitějších oblastí, kterou se zabývají. Výzkumem zjištěno, že prožívání smysluplnosti závisí na míře soběstačnosti, prostředí, ve kterém senioři žijí, a původním povoláním. Velký vliv na prožívání smysluplnosti měla u dotazovaných víra v Boha. Z výzkumného šetření vyplývá, že ztrátou smyslu života jsou ohroženi především senioři, kteří žijí osaměle.

3.1.7 Barbora Průšová: Životní smysluplnost seniorů prizmatem existenciální analýzy

Výzkum se zabývá prožívanou smysluplností u osob seniorského věku. Cílem je zjistit životní smysluplnost seniorů prizmatem existenciální analýzy. Výzkum je kvantitativní, použitou metodou je dotazník - existenciální škála. Do výzkumu zapojeno 111 seniorů ve věku 60-75 let.

Výsledky: Výzkum podává informaci o neexistujícím signifikantním rozdílu celkové míry prožívané smysluplnosti mezi seniory, kteří jsou věřící a těmi, kteří jsou nevěřící. Dále potvrzeno, že neexistuje rozdíl v pocíťování odpovědnosti mezi seniory ve věku 60 - 65 let a seniory ve věku 71 - 75 let.

3.1.8 Jana Rumpalová: Postupy práce sociálních pracovníků ve vybraných domovech pro seniory s klienty, kteří neprožívají svůj život jako smysluplný

Výzkum se zabývá otázkou, jak sociální pracovníci pracují se smysluplností u klientů domovů pro seniory a jaké případně využívají metody a techniky pro práci se smysluplností u seniorů. Cílem výzkumu je zjistit jaké postupy práce využívají sociální pracovníci ve vybraných domovech pro seniory s klienty, kteří z pohledu sociálních pracovníků neprožívají svůj život jako smysluplný. Výzkum je kvalitativní, zvolenou metodou je polostrukturovaný rozhovor. Respondenty tvoří 7 sociálních pracovníků ve vybraných domovech pro seniory.

Výsledky: Respondenti vypovídají, že smysluplnost ovlivňuje víra či rodina. Respondenti vnímají, že personál je hlavním prvkem, který může ovlivnit smysluplnost seniorů. Využívané

terapie, které dle respondentů mají vliv na prožívání smysluplnosti, jsou především muzikoterapie, reminiscence a další. Výzkum prokázal, že hlavní technikou, kterou sociální pracovníci užívají v oblasti prožívání smysluplnosti je rozhovor. Autorka výzkumu podotýká, že nezjistila, zda respondenti využívají při rozhovoru logoterapeutické prvky. Co se týká logoterapeutických technik, žádný respondent nevyužívá tyto techniky při práci s klienty. Ukázalo se, že respondenti neuvažují v kontextu logoterapie při práci s klienty. Mezi hlavní hodnoty, které ovlivňují smysluplnost seniorů z pohledu sociálních pracovníků, jsou především hodnoty zážitkové (chutné jídlo, rodina, vybavení pokoje) a hodnoty postojové (postoj vůči prožívání vlastního zdravotního stavu).

3.1.9 Monika Šnajdárková: Spirituální potřeby seniorů ve vybraném Domově pokojného stáří

Výzkum, který se zabývá prožíváním spirituality seniorů a pečujících pracovníků ve vybraném Domově pokojného stáří. Cílem je zjistit jak senioři a pečující pracovníci Domova pokojného stáří vnímají spirituální potřeby seniorů. Výzkum je kvalitativní, sběr dat proveden pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Respondenty tvoří 5 pečujících pracovníků Domova a 5 klientů Domova.

Výsledky: Senioři vnímají naplňování smyslu života ve stáří různě, někdo zmiňuje laskavý humor, tato odpověď může odkazovat na zaujetí určitého postoje k nezměnitelné situaci stárnutí. Další respondent vidí lásku druhých jakožto zdroj smyslu. Jiný respondent zmiňuje, že smyslem jeho života v etapě stáří je možnost dělat malé pokroky, které se týkají jeho zdravotního stavu. Důležité pro všechny respondenty – klienty - v jejich vnímání smysluplnosti života, byla jejich prožitá minulost, velký význam oslovení respondenti přikládají odpuštění při naplňování svých spirituálních potřeb. Co se týká uplatňovaných logoterapeutických hodnot, výzkum prokázal, že v etapě stáří jsou méně naplňovány tvůrčí hodnoty, zatímco zážitkové hodnoty a postojové hodnoty nabývají na důležitosti.

3.1.10 Štěpánka Spáčilová: Hodnoty a životní smysl z pohledu stáří

Výzkum zaměřený na významné hodnoty ve stáří. Cílem je na základě analýzy životního příběhu starých lidí, popsat hodnoty, které z tohoto příběhu vystupují pro vypravěče jako důležité. Výzkum je kvalitativní, provedený za pomoci narativní analýzy. Do výzkumu zapojeno 6 osob starších 75 let.

Výsledky: Výzkumem zjištěno, že respondenti se shodují na několika hodnotách, které jsou pro ně významné. Mezi tyto hodnoty patří pěstování pozitivních vztahů se svým okolím, což respondenti vnímali jako smysluplné a hodnotné. Další významnou hodnotou byla úcta okolí - tato potřeba respondentů odkazuje na to, že lidé potřebují vědět, že jejich jednání má nějaký

smysl. Dalším společným tématem respondentů byla touha po aktivitě, která odkazuje na potřebu lidí vidět za svým jednáním nějaké výsledky.

3.1.11 Jana Vításková: Smysl života u seniorů

Výzkum zabývající se prožíváním smysluplnosti v období stáří a hodnotami, které jsou v tomto období uplatňovány a považovány za důležité. Cílem je zjistit a porovnat pohled vybraných seniorů na smysl jejich života, na jejich spokojenost se současným i uplynulým životem, vystihnout jejich smysluplné cíle ve vztahu k budoucnosti a jejich přístup k utrpení. Výzkum je kvalitativní provedený za pomoci strukturovaného rozhovoru. Výzkumu se zúčastnilo 8 seniorů, kteří byli starší 72 let.

Výsledky: 3 respondenti z 8 uvedli, že nyní je pro ně otázka smyslu života důležitější než dříve. 6 z 8 respondentů uvedlo, že se otázkami po smyslu života v současné době zabývají. Někteří senioři naopak vypovídají, že otázku ohledně smyslu života již mají vyřešenou. Všichni respondenti uznávají velkou míru svobody ohledně zodpovězení otázky po smyslu života a tuto svobodu spojují s odpovědností. Všichni respondenti tohoto výzkumu vnímají svůj život jako smysluplný. Respondenti se zmiňují o ubývajících schopnostech pro uplatňování tvůrčích hodnot. Hodnoty zážitkové spatřují respondenti především v rodinných vztazích, velkou důležitost pak respondenti přisuzují hodnotám postojovým, kdy se zabývají především otázkou utrpení ve svém životě, které vnímají jako zkoušku či jako odplatu za to, co udělali v životě špatně.

3.1.12 Souhrn

Logoterapeutickými tématy, kterými se uvedené výzkumné texty zabývaly, byla především oblast subjektivního prožívání smyslu života. Dále bylo zmiňováno i téma svobody, odpovědnosti či naplňování tvůrčích, zážitkových a postojových hodnot. Výzkumy, které byly představeny, jsou z větší části kvantitativní, data byla sesbírána pomocí dotazníků. U kvalitativních výzkumů převažoval polostrukturovaný či strukturovaný rozhovor. Výsledky výzkumů ukazují, že téma smysluplnosti je v období stáří velmi důležitou oblastí. Potvrzen byl vztah mezi stoupajícím věkem a prožívanou smysluplností, což může souviset s blížící se smrtí. Výzkumy prokazují, že ve stáří jsou zdrojem smysluplnosti především hodnoty zážitkové a postojové. Zážitkové hodnoty zahrnují především pocit lásky a sounáležitosti. Postojové hodnoty zahrnují oblast utrpení, se kterým se senioři potýkají. Výsledky výzkumů dále ukazují, že osamocení senioři jsou více ohroženi ztrátou smyslu života. Důležitými tématy pro seniory je odpuštění a smíření. Zdrojem smyslu života ve stáří je prožitá minulost, zájmy, partnerské a rodinné vztahy, ale také vzdělání nebo víra v Boha. Objevovalo

se i téma svobody a odpovědnosti za naplnění smyslu života. Na prožívání smyslu života ve stáří má vliv soběstačnost seniora, prostředí, ve kterém se senior pohybuje, původní povolání, víra v Boha či zdravotní stav. Jeden z výzkumů upozornil na nedostatečné uspokojování spirituálních potřeb (zahrnujících otázky po smyslu života) u seniorů hospitalizovaných v nemocnici.

3.1.13 Podněty pro praxi sociální práce

Je zřejmé, že smysluplnost je pro většinu seniorů důležitým tématem. Možné zdroje smyslu mohou sociální pracovníci se seniory hledat v jejich prožité minulosti, ve vztazích či ve víře v Boha. Je patrné, že důležité jsou pro seniory především hodnoty zážitkové a postoje, proto je vhodné se zaměřit především na tyto oblasti. Z přehledu výzkumů je patrné, že pro seniory jsou velmi důležité témata odpuštění a smíření. Jak bylo uvedeno v teoretické práci, je možné se podívat na oblast smíření, především pak smíření se svým vlastním životem²⁴ logoterapeutickou optikou, logoterapie tak může být účinným nástrojem pro sociálního pracovníka. Ve výzkumech zaznívalo, že zvláště ohrožení ztrátou smyslu jsou ti senioři, kteří jsou osamoceni, proto právě oblast smysluplnosti u těchto klientů by sociální pracovníci neměli zanedbávat. Příčinou ztráty smyslu života může být u seniorů blížící se smrt, tato skutečnost souvisí se stoupajícím věkem seniorů. I zde je možno využít logoterapeutický přístup, jakožto nástroj k objevení jedinečného smyslu skrze uplatnění postojevých hodnot - viz kapitola 1.3.4.

3.2 Umírající

Empirických textů, zabývajících se logoterapeutickými tématy u osob umírajících, bylo méně. Zadaným kritériím odpovídaly pouze 2 výzkumy, které budou představeny.

3.2.1 Marta Líkařová: Kompetence sociálního pracovníka při vnímání a naplňování možných spirituálních potřeb umírajících lidí

Výzkum zaměřený na vnímání spirituálních potřeb umírajících z pohledu sociálních pracovníků. Cílem je zjištění vnímání a naplňování možných spirituálních potřeb umírajících sociálním pracovníkem. Výzkum je kvalitativní, data sbírána pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Do výzkumu zapojeno 6 sociálních pracovníků pracujících s umírajícími klienty.

Výsledky: Sociální pracovníci zapojení do výzkumného šetření vnímají spirituální potřeby umírajících jako touhu umírajících po zodpovězení si otázky po smyslu života, dále je zmiňována potřeba smíření, potřeba být milován a potřeba zanechání odkazu. Z výzkumu vyplynulo, že

---

²⁴ Viz kapitola 2.3.5: Práce s vinnou

umírající osoby mají potřebu věřit ve vyšší smysl - hledají něco, co je přesahuje. Mezi kompetence, které sociální pracovníci zmiňují, patří dopomoc v usmíření a projevy lásky.

3.2.2 Dominika Volfová: s umírajícím aneb o Bobu citlivě

Výzkum, který se zabývá otázkou předávání víry ze strany doprovázejících lidem, kteří umírají. Cílem empirického šetření je zjistit, čeho se vyvarovat v touze po předávání víry ze strany dobrovolníků, jak je toto svědectví ze strany „nevěřících“ umírajících přijímáno a hlavně, co je vlastně v doprovázení nejdůležitější. Výzkum je kvalitativní. Polostrukturované rozhovory byly vedeny s 5 lidmi, kteří s umírajícími pracují a doprovázejí je.

Výsledky: Respondenti vypovídají, že pro umírající pacienty je nejdůležitější, urovnat si vztahy a oblast odpuštění. Dále výzkum odhalil, že pro umírající klienty je velmi důležitý jejich postoj k utrpení, přičemž při zodpovězení otázky na smysl utrpení respondenti spíše radí přímo neodpovídat, ale dát najevo lásku, naslouchat.

3.2.3 Souhrn

Logoterapeutickými tématy, kterými se uvedené výzkumy zabývají, jsou logoterapeutické hodnoty a otázka po smyslu života v konfrontaci se smrtí. Oba výzkumy jsou kvalitativní, pro sběr dat byl využit polostrukturovaný rozhovor. Z výsledků vyplývá, že u cílové skupiny osob umírajících se objevuje touha po zodpovězení otázky po smyslu života. Důležitými oblastmi je potřeba smíření, potřeba zanechání odkazu, potřeba být milován, potřeba urovnání vztahů a potřeba věřit ve vyšší smysl. U umírajících se objevuje téma zaujetí postoje k dané situaci.

3.2.4 Podněty pro praxi sociální práce

Ačkoli v žádném textu nebylo přímo zmíněno využití logoterapie, z výsledků uvedených výzkumů lze vyzdvihnout, že logoterapeutické prvky při práci s umírajícími jsou vhodné a využívají se. Jedná se především o možné zdroje smysluplnosti, které se ještě více než u seniorů zaměřují na hodnoty postojové. Právě v hodnotách postojových lze společně s umírajícím člověkem hledat smysl prožívané nevyhnutelné situace blížící se smrti. Mezi potřebami umírajících se také objevuje potřeba odkazu, což také souvisí s logoterapeutickým přístupem ke klientovi, kdy pracovník klade důraz na prožitou minulost, která je nezměnitelná a může být zdrojem smyslu života i pro umírajícího člověka - viz kapitola 2.2.1. Výsledky výzkumů také odkazují na potřebu lásky, kterou mohou projevit samotní sociální pracovníci - skrze darovaný čas, naslouchání, držení za ruku. I tímto způsobem mohou pracovníci pomoci k nalezení smysluplnosti, tentokrát skrze hodnoty zážitkové.

3.3 Nezaměstnaní

U osob nezaměstnaných byl objeven pouze 1 empirický text, který byl však zaměřen na využití konkrétních postupů sociálních pracovníků při práci s klienty nezaměstnanými

3.3.1 Magdalena Látalová: Postoj sociálních pracovníků a klientů k využití pozitivní psychologie v sociální práci s dlouhodobě nezaměstnanými lidmi ve věku nad 50 let

Výzkum se zabývá postojem sociálních pracovníků a klientů k využití pozitivní psychologie v sociální práci s dlouhodobě nezaměstnanými. Cílem je zjistit, jak se pracovníci dívají na zdroje, potenciál a silné stránky svých klientů, co to pro ně znamená a jak s těmito oblastmi pracují. Výzkum je kvalitativní, sběr dat je proveden za pomoci polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumu se zúčastnilo 12 osob: 6 sociálních pracovníků a 6 osob dlouhodobě nezaměstnaných.

Výsledky: Pracovníci při práci s klienty dlouhodobě nezaměstnanými se snaží působit na zaujetí pozitivního postoje vzhledem k celkové životní situaci klientů. Z výzkumu vyplynulo, že se pracovníci snaží působit na oblast ztráty smysluplnosti související s dlouhodobou ztrátou zaměstnání, skrze hledání jiných smysluplných činností, ve kterých budou moci klienti vidět užitek. Dále pracovníci uvádějí, že je důležité klást důraz na odpovědnost klientů za svůj život a za zaujetí postoje. Pracovníci vypovídají, že ti klienti, kteří převezmou odpovědnost za svou situaci, jsou poté více pozitivně ladění. Důležitou oblastí, na kterou pracovníci kladou důraz, jsou zážitkové hodnoty, které jsou významné pro prožívání klientů a jejich celkovou pohodu. Důležitým tématem při práci s nezaměstnanými je téma naděje. Pracovníci přímo zmiňují uplatnění existenciální terapie při práci s touto cílovou skupinou.

3.3.2 Podněty pro praxi sociální práce

Z výsledku výzkumu vyplývá, že při práci s osobami dlouhodobě nezaměstnanými pracovníci kladou důraz na hodnoty tvůrčí, ve kterých mohou klienti nalézt nový smysl života, který ztratili v souvislosti se ztrátou zaměstnání. Sociální pracovníci spolu s klientem mohou hledat jiné možné naplnění smyslu skrze tvůrčí činnosti, které mohou spočívat například v dobrovolnické činnosti. Důraz je kladen také na hodnoty zážitkové, které mohou být významné pro zlepšení celkového ladění klienta. U cílové skupiny nezaměstnaných se také objevuje téma odpovědnosti, se kterým logoterapie pracuje - viz kapitola 2.3.3. Celkově pro praxi sociální práce s klienty nezaměstnanými se jeví vhodné využít především hledání smysluplnosti skrze naplňování logoterapeutických hodnot a skrze důraz na odpovědnost.

3.4 Osoby závislé na alkoholu

Poslední cílovou skupinou, pro kterou bude vytvořen přehled, jsou osoby závislé na alkoholu. Zadaným kritériím odpovídají 4 empirické texty, které budou představeny.

3.4.1 Petr Nosálek: *Možnosti sociální práce s klienty závislími na alkoholu*

Výzkum zjišťuje, jaké formy práce s klientem léčícím se se závislostí na alkoholu sociální pracovníci využívají. Cílem práce je zjistit, jaké konkrétní metody a techniky sociální práce zaměstnanci v jednotlivých službách P - centra Olomouc při léčbě alkoholové závislosti využívají. Výzkum je kvalitativní, pro sběr dat je využit polostrukturovaný rozhovor. Do výzkumu bylo zahrnuto 5 pracovníků P - centra Olomouc.

Výsledky: Pracovníci uplatňují při práci s osobami závislími na alkoholu mimo jiných přístupů také logoterapii, kterou využívají při znovunalezení smyslu vlastní existence každého klienta. Pracovníci také vypovídají, že při práci s klienty se zaměřují také na potřeby spirituální. Z výzkumu plyne, že jednou z nejčastějších příčin relapsu u osob závislých na alkoholu, je nuda, která pramení z vnitřní nenaplněnosti a špatného využití volného času.

3.4.2 Kristýna Bezdělková: *Smysl života a závislost na alkoholu*

Výzkum zaměřený na prožívání smysluplnosti u osob závislých na alkoholu. Cílem výzkumu je zjistit míru prožívané smysluplnosti života u osob závislých na alkoholu. Pro sběr dat je využit dotazník zvaný Logo - test, který obsahuje kvantitativní i kvalitativní část. Do výzkumu bylo zapojeno 50 respondentů, kteří se léčí v psychiatrických léčebnách se závislostí na alkoholu.

Výsledky: Výsledky výzkumu ukazují, že osoby se závislostí na alkoholu v porovnání s kontrolní skupinou osob bez závislosti na alkoholu, vykazují procentuálně nižší míru prožívání smysluplnosti. Celkový výsledek výzkumu ukazuje, že osoby závislé na alkoholu jsou ohroženy negativním vývojem v oblasti prožívání smysluplnosti. Autorka výzkumu uvádí, že u více jak poloviny respondentů je potřebná psychoterapie zaměřená na prožívání smysluplnosti, aby se tak předešlo negativnímu vývoji v oblasti prožívání smysluplnosti.

3.4.3 Dominika Samková: *Smysl života u závislých na alkoholu*

Výzkum zjišťuje, jak prožívají smysl života osoby závislé na alkoholu a jak se prožívání smyslu proměňuje v souvislosti s léčbou závislosti. Cílem je zjištění míry prožívání smysluplnosti u mužů, kteří se léčí ze závislosti na alkoholu v Psychiatrické léčebně v Praze v Bohnicích. Výzkum je kvantitativní i kvalitativní. Použitou metodou je dotazník- Logo - test, dále existenciální škála a deník vývoje smyslu života. Do výzkumu zapojeno 21 mužů léčících se se závislostí na alkoholu.

Výsledky: Výzkum odhaluje, že osoby závislé na alkoholu mají nižší schopnost v oblasti rozhodování se, dále zjištěno, že v oblasti odpovědnosti mají osoby závislé na alkoholu podprůměrnou schopnost aktivního jednání a vypořádání se s důsledky svých činů. Výzkumem prokázáno, že prožívaná smysluplnost je u respondentů podprůměrná. Zjištěno, že noogenní neuróza se častěji vyskytuje u mladších osob závislých na alkoholu. V diskuzi k výzkumu autorka píše, že téma smysluplnosti je u osob závislých na alkoholu nepostradatelné. Autorka dále doporučuje, aby se terapie u dané cílové skupiny více zaměřovala na téma smysluplnosti života. U osob, které postrádají smysl života, je poté třeba nalézt způsob, jak by tyto osoby mohly smysl života získat.

3.4.4 Veronika Kavenská: Smysl života v kontextu závislosti na alkoholu

Výzkum zaměřený na míru prožívání smysluplnosti u osob závislých na alkoholu. Cílem je zjistit, do jaké míry prožívají lidé se závislostí na alkoholu pocit smysluplnosti života a zda se v této míře liší od běžné populace. Výzkum je kvalitativní i kvantitativní, provedený pomocí dotazníkového šetření - tzn. Logo - testu. Dotazníky byly získány od 62 mužů léčících se se závislostí na alkoholu.

Výsledky: Pacienti se na začátku léčby závislosti na alkoholu významně liší v míře prožívání smysluplnosti od běžné populace. U téměř 40% pacientů dochází v této oblasti k zlepšení během léčby, ovšem téměř 50% pacientů zůstává v míře prožívání smysluplnosti beze změny. Z výzkumu je patrné, že existuje souvislost mezi mírou prožívání smysluplnosti a závislostí na alkoholu. Autorka výzkumu doporučuje věnovat pozornost při léčbě závislosti na alkoholu také problematice smyslu života a riziku ohrožení existenciální frustrací. Dále autorka uvádí, že vzhledem k vysoké míře existenciální frustrace u osob závislých na alkoholu nelze předpokládat úspěšnou léčbu, pokud se psychoterapie nezaměří na problematiku existenciální frustrace.

3.4.5 Souhrn

Logoterapeutická témata, která se vyskytují v uvedených výzkumech, tvoří především prožívání smysluplnosti u osob závislých na alkoholu, dále je uvedeno téma odpovědnosti, nebo existenciální frustrace. Výzkumy jsou v převážné míře kvantitativní v kombinaci s kvalitativní částí. Sběr dat byl u 3 výzkumů ze 4 proveden za pomoci Logo - testu. Výsledky výzkumů prokazují, že existuje souvislost mezi mírou prožívání smysluplnosti a závislostí na alkoholu. Celkově osoby závislé na alkoholu vykazují nižší míru prožívání smysluplnosti a větší ohrožení existenciální frustrací než osoby bez této závislosti. Téma odpovědnosti je také problematickou oblastí pro osoby závislé na alkoholu - výzkumem bylo dokázáno, že tyto osoby mají

podprůměrnou schopnost aktivního jednání a vypořádání se s důsledky svých činů. Jeden z výzkumů prokázal, že sociální pracovníci při práci s osobami se závislostí využívají též logoterapie jakožto nástroje při hledání smyslu života. Dále výsledky výzkumů dokazují, že jednou z příčin relapsu u závislosti je též nuda, která pramení z vnitřní nenaplněnosti, a je důsledkem špatného využití volného času. Autoři provedených výzkumů doporučují terapii, která se bude cíleně věnovat problematice smyslu života závislého.

3.4.6 Podněty pro praxi sociální práce

Výsledky výzkumů prokázaly souvislosti mezi prožíváním smysluplnosti jedince a závislostí na alkoholu. Z tohoto výsledku plyne důležité téma pro praxi sociálních pracovníků při intervenci s osobami s alkoholovou závislostí. Sociální pracovníci mohou opět využít logoterapeutické hodnoty, přičemž u osob se závislostí je vhodné zaměřit se především na hodnoty tvůrčí - sociální pracovník by měl dopomoci klientovi nalézt takové činnosti, které budou pro samotného klienta smysluplné. Sociální pracovník by měl klientovi dopomoci skrze tyto tvůrčí hodnoty nalézt jeho jedinečný úkol - viz kapitola 2.3.4. Díky nalezení takovýchto činností by klient mohl předcházet relapsu. Téma odpovědnosti bude také významnou oblastí intervence. Sociální pracovník může klienta vést ke změně postoje v oblasti odpovědnosti vůči vlastním činům a důsledkům těchto činů - viz kapitola 2.3.3 Celkově se prokázalo, že využití logoterapie bude u osob se závislostí na alkoholu přínosné.

3.5 Shrnutí přehledové studie

Nejčastějšími logoterapeutickými tématy, kterými se představené výzkumy zabývaly, bylo prožívání smysluplnosti v životě člověka, dále přítomnost existenciální frustrace jako příčina nežádoucích jevů. Výzkumy se zabývaly i tématem odpovědnosti a svobody. Často zastoupeným tématem bylo zkoumání naplňování logoterapeutických hodnot.

Celkově bylo 8 výzkumů kvalitativních, 6 výzkumů kvantitativních a 4 výzkumy, které zahrnovaly kvantitativní i kvalitativní část. Nejčastějšími technikami pro sběr dat byl u kvalitativních rozhovorů polostrukturovaný rozhovor, u kvantitativních výzkumů pak dotazník, často se jednalo o Logo - test nebo existenciální škálu.

Výsledky představených výzkumných textů jsou následující: u všech čtyř cílových skupin se ukázalo být téma smysluplnosti důležitou součástí jejich života. U seniorů hraje téma smyslu života důležitou roli, umírající osoby se zase tématu smyslu života dotýkají v souvislosti s blížící se smrtí. U osob nezaměstnaných se může objevit nízká míra prožívání smysluplnosti v souvislosti se ztrátou činnosti, která dávala jejich životu smysl - totiž zaměstnání. A konečně u osob závislých na alkoholu byl prokázán vztah mezi mírou

smysluplnosti a závislosti na alkoholu, přičemž osoby závislé vykazují větší ohrožení existenciální frustrací než osoby bez závislosti. Stejně tak osamocení senioři vykazují větší míru ohrožení existenciální frustrací, než senioři, kteří mají sociální oporu. Dále z výzkumů vyplývá, že u seniorů a osob umírajících hrají roli především hodnoty zážitkové a postojoyé, zatímco u osob nezaměstnaných a závislých jsou častěji zmiňovány hodnoty tvůrčí, skrze které tyto osoby nacházejí smysl svého života. U seniorů a umírajících se velmi často objevovala potřeba smíření a odpuštění, také byla pro obě skupiny důležitá prožitá minulost, která se pro seniory a umírající stává jedním ze zdrojů smyslu života. Téma odpovědnosti dominovalo u osob nezaměstnaných a osob závislých na alkoholu. O využití logoterapeutického přístupu v praxi sociální práce se hovoří pouze u osob závislých na alkoholu a u osob nezaměstnaných. Všichni autoři výzkumů zaměřených na osoby s alkoholovou závislostí doporučují využívat při léčbě těchto osob terapie zaměřené na prožívání smyslu života.

3.6 Diskuze

Předložená přehledová studie byla zaměřena pouze na oblast čtyř cílových skupin, jednalo se o seniory, umírající, osoby nezaměstnané a osoby závislé na alkoholu. Při vyhledávání jsem však našla mnohem více výzkumů, které se zaměřují na logoterapeutická témata u dalších cílových skupin, jednalo se především o osoby závislé na drogách, osoby s psychickými poruchami, osoby pozůstalé, adolescenty, rodiče dětí s postižením, osoby bez přístřeší nebo osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Jak jsem již naznačovala v úvodu této kapitoly, cílové skupiny, které byly do přehledové studie zahrnuty, jsem vybírala na základě odborných publikací Matouška, Kratochvíla a Frankla, které právě tyto cílové skupiny zmiňují při praktickém využití logoterapie, nejčastěji. Podle množství nalezených výzkumů je však zřejmé, že logoterapeutický přístup lze uplatnit u mnoha dalších cílových skupin sociální práce.

Mým prvotním záměrem bylo psát přehledovou studii, která by se týkala textů, které se věnují reálnému využívání logoterapie sociálními pracovníky, ovšem nenašla jsem dostatečné množství takovýchto textů. Dle uvedených výzkumů je zřejmé, že téma smysluplnosti života a vliv míry prožívání smysluplnosti na danou situaci klientů sociální práce, hraje významnou roli. Logoterapie nabízí sociálním pracovníkům účinný nástroj právě pro tuto oblast, je ovšem sporné, zda je logoterapie v praxi skutečně využívána sociálními pracovníky. Na tuto otázku jsem bohužel ve výzkumných šetřeních nenašla odpověď. Nabízí se tu proto příležitost k výzkumnému zkoumání praktického využití logoterapie v sociální práci.

Co se týká limitů mé přehledové studie, je zřejmé, že kvůli nastaveným kritériím mohly být opomenuty některé významné studie, které s daným tématem souvisí a mohly by významně

příspěvek k výsledkům celé přehledové studie. U cílové skupiny nezaměstnaní byla nalezena pouze jedna práce, takže nemohlo dojít k porovnání výsledků v rámci dané skupiny osob.

Tématy, kterými by bylo zajímavé se dále zabývat, je již zmiňované výzkumné šetření zabývající se využitím logoterapeutického přístupu sociálním pracovníkem u vybrané cílové skupiny. Dále je zde příležitost k vytvoření přehledové studie u dalších cílových skupin sociální práce, jak jsem naznačovala výše. Výzkumů zaměřených na zkoumání logoterapeutických témat i u jiných cílových skupin sociální práce, existuje dostatečné množství.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo provést analýzu českých odborných zdrojů věnujících se tématu logoterapie u konkrétních cílových skupin sociální práce. V rámci přehledové studie byl tento cíl zúžen na analýzu empirických textů, které se zabývají tématem logoterapie u čtyř cílových skupin – jednalo se o seniory, osoby umírající, nezaměstnané a osoby závislé na alkoholu.

Celý text byl rozčleněn do tří kapitol. V první kapitole byla představena logoterapie jako psychoterapeutický přístup, jeho východiska, zakladatel a směr, ze kterého logoterapie vychází. Navazovala kapitola o logoterapii v sociální práci, bylo vysvětleno, jakou roli hraje logoterapie v sociální práci a u jakých cílových skupin je logoterapie zmiňována jakožto vhodný přístup sociálních pracovníků. Aby byla vytvořena vhodná půda pro přehledovou studii, byla představena v závěru druhé kapitoly i nejčastější logoterapeutická témata, se kterými bylo později pracováno v rámci přehledové studie. Poslední, třetí kapitolu tvořila samotná přehledová studie, v rámci které bylo představeno 18 empirických textů, které byly řazeny pod jednotlivé cílové skupiny. V závěru byly představeny výsledky přehledové studie a krátká diskuze.

Celá práce byla teoretická, přičemž v první a druhé kapitole bylo pracováno s odbornými publikacemi autorů, věnujících se tématu logoterapie. Hlavní roli zde hrály publikace od samotného zakladatele logoterapie Viktora Emanuela Frankla. I v přehledové studii jsem pracovala s odbornými texty, ovšem jednalo se pouze o výzkumné texty pocházející z českého prostředí, které z velké většiny tvořily kvalifikační práce.

Výsledky přehledové studie byly již rozebrány v kapitole 3.4.5- Souhrn, nyní pouze uvedu hlavní body, které z provedené přehledové studie vyplývají. Představené výzkumy dokládají, že téma smyslu je významné pro všechny zmíněné cílové skupiny sociální práce. Hledání smyslu v logoterapeutických hodnotách bylo zmíněno u všech cílových skupin, přičemž u seniorů a umírajících jsou častěji zmiňovány hodnoty postojoyé a zážitkové, u osob závislých na alkoholu a nezaměstnaných jsou to především hodnoty tvůrčí. Téma odpovědnosti hrálo roli především u nezaměstnaných a osob závislých na alkoholu. Ohrožení existenciální frustrací se objevovalo především u osob závislých na alkoholu a u seniorů, kteří jsou osamocení.

Představené výsledky mohou být užitečné pro realizaci dalšího výzkumného bádání zaměřeného na využití logoterapie v sociální práci. Je zřejmé, že existuje dostatek výzkumů týkajících se prožívání smysluplnosti u jednotlivých cílových skupin sociální práce, daleko méně je těch výzkumů, které by zkoumaly využití logoterapeutického přístupu v praxi sociální práce. Také jsem neobjevila žádné výzkumy, které by zkoumaly uplatnění logoterapeutických technik, které byly představeny v teoretické části práce.

BIBLIOGRAFICKÝ SEZNAM

- Anzenbacher, A. (1990). *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Bezděková, K. (2016). *Smysl života a závislost na alkoholu* (bakalářská práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Blecha, I. (1994). *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.
- Blecha, I. (1998). *Filozofie*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.
- Drapela, V. J. (2011). *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál.
- Foltová, L. (2010). Posouzení životní situace adolescentů s psychickými poruchami. *Sociální práce/ Sociální práce*, č. 4, s. 101-110.
- Frankl, V. E. (1994). *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta.
- Frankl, V. E. (1997). *Co v mých knihách není*. Brno: Cesta.
- Frankl, V. E. (2005). *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta.
- Frankl, V. E. (2016). *Utrpení z nesmyslnosti života*. Praha: Portál.
- Hendrych, I. (2012). Možný přínos teorií sociální práce pro klienty po výkonu trestu odnětí svobody. *Sociální práce/ Sociální práce*, č. 2, s. 59-69.
- Hesová, M. (2013). *Naděje, spokojenost se životem a životní smysluplnost u seniorů v institucionalizované péči* (magisterská práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Holanová, I. (2015). *Smysluplnost lidské existence ve stáří* (magisterská práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Jakoubková, V. (2016). *Subjektivní prožívání smyslu života* (magisterská práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Jandourek, J. (2012). *Slovník sociologických pojmů*. Praha: Grada Publishing.
- Ježková, D. (2013). *Smysl života seniorů* (bakalářská práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Kavenská, V. (2009). Smysl života v kontextu závislosti na alkoholu. *E-psychologie*, č. 1, s. 1-11.
- Klimentová, E. (2001a). *Teorie a metody sociální práce 1- studijní texty pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Klimentová, E. (2001b). *Teorie a metody sociální práce 2- studijní texty pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Kratochvíl, S. (2002). *Základy psychoterapie*. Praha: Portál.
- Křivohlavý, J. (1994). *Mít pro co žít*. Praha: Návrat domů.

- Länge, A. (2002). *Smysluplně žít*. Brno: Cesta.
- Látalová, M. (2016). *Postoj sociálních pracovníků a klientů ke využití pozitivní psychologie v sociální práci s dlouhodobě nezaměstnanými lidmi ve věku nad 50 let* (magisterská práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Líkařová, M. (2014). *Kompetence sociálního pracovníka při vnímání a naplňování možných spirituálních potřeb umírajících lidí* (bakalářská práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Lukasová, E. (1998). *I tvoje utrpení má smysl*. Brno: Cesta.
- Martiliaková, D. (1999). *Holistické přístupy v péči o zdraví*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví.
- Matoušek, O. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. a kol. (2012). *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- Navrátil, P. (2001). *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman.
- Nosálek, P. (2015). *Možnosti sociální práce s klienty závislími na alkoholu* (bakalářská práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Olšovský, J. (2005). *Slovník filosofických pojmů současnosti*. Praha: Academia.
- Prochaska, J. O., Norcross, J. C. (1999). *Psychoterapeutické systémy*. Praha: Grada Publishing.
- Průšová, B. (2016). *Životní smysluplnost seniorů prizmatem existenciální analýzy* (magisterská práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Rumpalová, J. (2017). *Postupy práce sociálních pracovníků ve vybraných domovech pro seniory s klienty, kteří neprožívají svůj život jako smysluplný* (magisterská práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Samková, D. (2012). *Smysl života u závislých na alkoholu* (magisterská práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Sartre, J. P. (2004). *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad.
- Sísová, T. (2013). *Spirituální potřeby seniorů hospitalizovaných v nemocnici* (magisterská práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Spáčilová, Š. (2014). *Hodnoty a životní smysl z pohledu stáří* (magisterská práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Stráženeč, M. (2007). *Novšie psychologické pohľady na religiozitu a spiritualitu*. Bratislava: Slovak Academic Press.
- Ševčíková, S. (2005). Srovnání kognitivně- behaviorální přístupu a logoterapie v sociální práci v nástinu terapie drogové závislosti. *Sociální práce/ Sociální práca*, č. 1, s. 122-133.

- Šnajdárková, M. (2014). *Spirituální potřeby seniorů ve vybraném Domově pokojného stáří* (magisterská práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Tavel, P. (2004). *Zmysel života podľa V. E. Frankla*. Bratislava: IRIS.
- Tobolková, M. (2016). *Smysl života a životní spokojenost seniorů* (bakalářská práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Vitásková, J. (2014). *Smysl života u seniorů* (bakalářská práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Volfová, D. (2014). *S umírajícím aneb o Bobu citlivě* (bakalářská práce). Brno: Masarykova univerzita.